

CAPITOLUL I. PRIMELE CONSTRUCȚII

Definiții. În limba română cel mai simplu și uzual termen pentru *arhitectură* este definit ca [tiin]a [i arta de a proiecta [i construi cl\diri. Originea cuvântului arhitectură este din latină (*architectura*). Termenul are un în]eles mult mai larg. Nuan]ele care se dau termenului sunt foarte diferite [i variate. Re]inem dou\ verbe de baz\ în analiza noastră a *proiecta* [i a *construi*. La acestea se adaug\ alte verbe precum a *organiza*. -n ceea ce prive[te obiectul arhitecturii, acesta nu se restrânge doar la cl\diri, ci [i la spa]iile necesare vie]ii [i activit\]ilor umane.

Modul de via]\ este determinat de anumite necesit\]i care au la baz\ rela]ia om - mediu, om – animal. Anumite geo-spa]ii, unele mai mari altele mai mici, determin\ un anume mod de via]\ care influen]eaz\ pozitiv [i favorizeaz\ evolu]ia. Marile [i importante descoperiri paleolitice de la Mitoc [i Ripiceni au fost determinate de mai mul]i factori. În mod deosebit a fost cel al prezen]ei materiei abundente la Mitoc *in situ* [i la vedere (Fig. I.1) [i în prundi[urile de sub straturile terasei a doua a Prutului (acestea din urm\ vehiculate din amonte). La Ripiceni prundi[urile cu silex sunt în pozi]ie secundar\, iar calcarele [i silexul *in situ* sunt sub nivelul apelor Prutului.

Fig. I.1a) Mitoc - Cotul Mic, mal cu calcare, sub ele „silex de Prut”; 1b) bloc de silex *in situ* ▲

Pe teritoriul României [i în zonele învecinate cele mai vechi construc]ii făcute de mâna omului, ce]in cu adev\rat de o arhitectură, pentru locuit [i alte activit\]i, sunt ad\posturile de la Ripiceni, din vremea paleoliticului (P\unescu 1993, 73, 89, fig. 56-57; Laszló A. 1997, 255; Petrescu 2000, 40-44; *Bln 809*, 28.420 ± 400 BP [i Bln 810, 28720 ± 2000 BP). Realizat pe

o structură din pietre și filde, acoperit cu piei de animale (mamut, cerb păros) cuprinzând spații pentru foc, prepararea hranei, prelucrarea pieilor și uneltelor, adăpostul asigurând vânturilor de pe Prut vreme îndelungată condiții de viață. Nu este vorba doar de înfigerea unor pârâci de amenajarea cu pricepere a unei construcții în care fiecare loc avea o anumită semnificație. Dimensiunile construcției sunt de 9,7 x 2,6/1,3 m, pereții fiind compuși din peste 30 de filde, unii lungi de 2 m. Acolo au fost descoperite trei tipuri de construcții marcate cu A-C. Cele mai vechi, tipul A, în forma unui arc de cerc, aflat la 6,15 – 6,3 m, în nivel Musterian V (6,6 -5,6) datat între 51.000 - 43.500 BP, aparțin unui musterian superior, cu tradiții acheuléene (Fig. 1.2a).

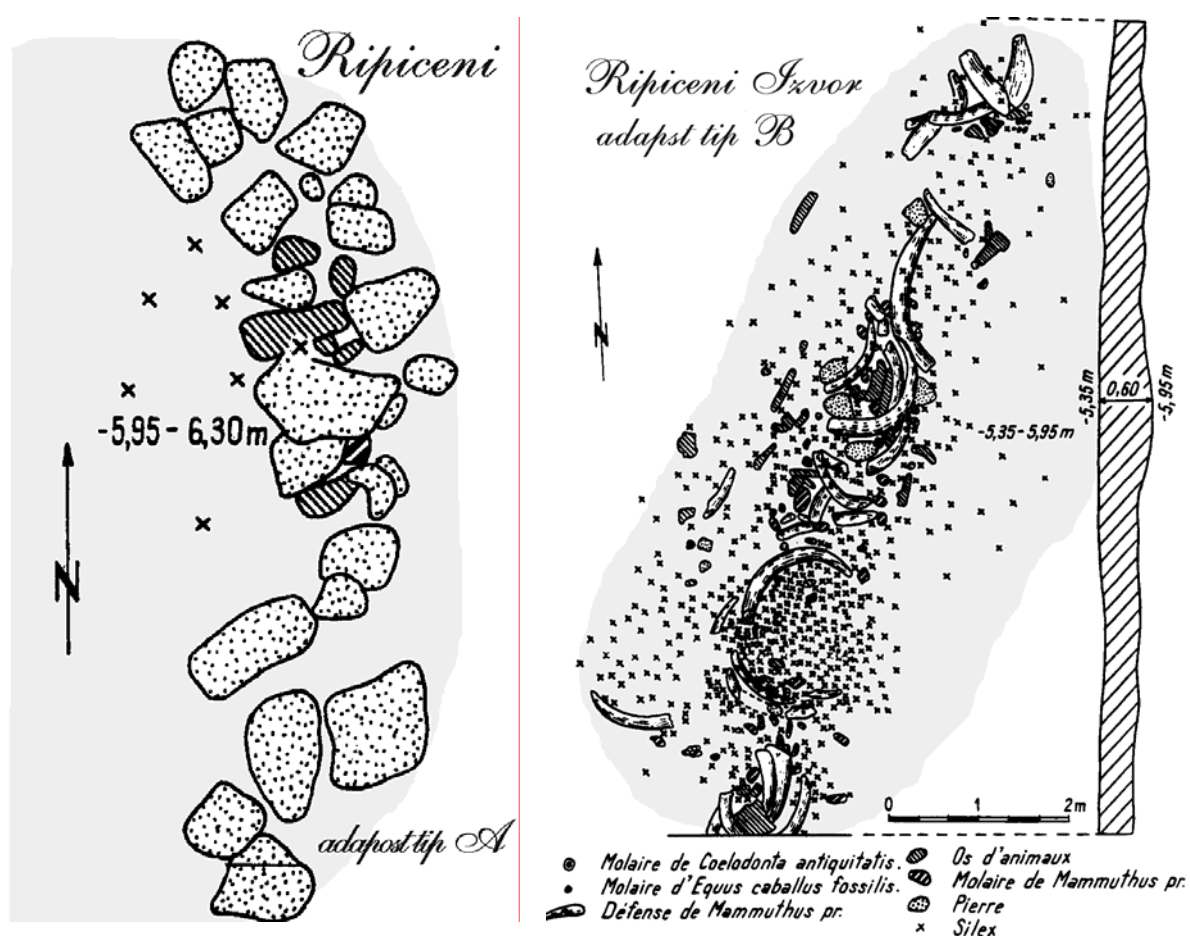

Fig. 1.2. Ripiceni: a) construcție de tip A; b) Ripiceni construcție de tip B, după P. Unescu

Construcțiile de tip B se află între 5,35 – 5,95 m (Fig. 1.2b), iar cele de tip C (Fig. 1.3), cele mai complexe, aveau dimensiunile de 8 x 5 m. O astfel de construcție avea două nivele, cel superior fiind mai mic, de 5,75 x 3,75 m. Data C^{14} indică (GrN 9210) 40.200 ± 1100 BP.

Amenajarea unor asemenea adăposturi în care se păstrează material refolosibil (filde, blănuri, maxilare etc.), la fel ca și cioplirea uneltelor este o adevărată artă (spre exemplu cunoscutele toporașe sau vârfuri de lance, săgeți sau săgeți din silex), iar toate acestea

definesc o comunitate care stăpânește măiestria vânătorii, dar și celelalte aspecte ale sale, în special construirea adposturilor, care servesc vremelnic, legate de durata și aspectele vânătorii.

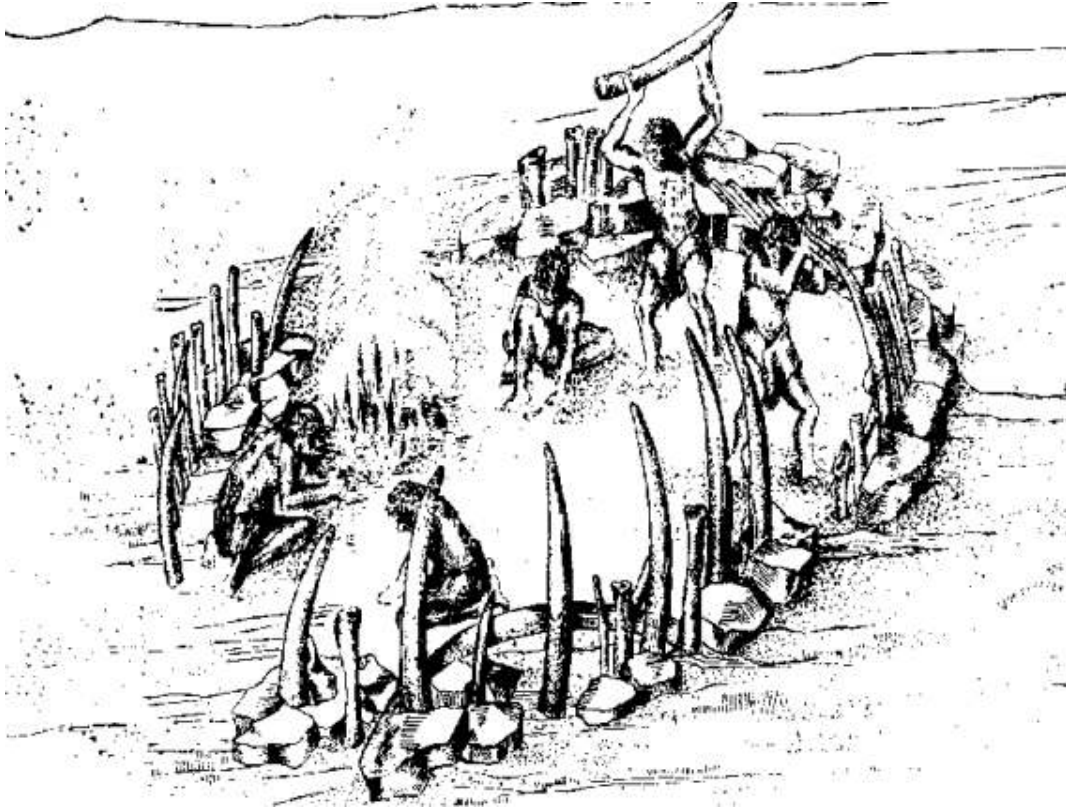

Fig. 1.3. Adpostul de la Ripiceni, tip C, după Păunescu

În alte zone, în Anatolia au fost descoperite, posterior acestor vremuri,]arcuri de piatr\ în care animalele fug\rite erau închise (Van Berg, Hassake, *Hemma Plateau*, Siria: <http://www.espasoc.org/index.html>). Analogii etnografice de la sfâr[itul secolului XIX din taigaua siberian\ amintesc înc\ folosirea unor asemenea garduri [i]arcuri unde animalele erau înghesuite [i vâdate apoi cu u[urin]. Pomenim despre asemenea construc]ii mari, deoarece ele trebuie urm\rite în viitor [i în zonele noastre.

Exist\ îns\ [i urme ale unor zone de locuit mai vechi, sub form\ de vetre sau aglomer\ri de oase, dar mai ales unelte. Adesea sunt amintite „ateliere” pentru prelucrarea uneltelor. Suntem convin[ic\ în anumite perioade ale paleoliticului, vân\torii au realizat [i alte spa]ii necesare vie]ii [i activit\]ilor umane (gropi pentru capcane, garduri, împrejmuiri,]arcuri), sanctuare sau sanctuarele naturale gândite [i realizate sau doar amenajate, dar ele se aflau pe teritoriile de vân\toare, în afara siturilor, depistarea, studierea lor fiind dificil\ . Cel mai adesea descoperirile izolate de obiecte sau monumente marcheaz\ asemenea zone, dar cercetarea în aceste privin]e este înc\ lacunar\ . Sunt numeroase dovezi etnologice [i etnografice, izvoare scrise pentru asemenea activit\]i. Ele îns\ nu fac obiectul studiului nostru.

În zonele învecinate sunt monumentalele construc]ii de la Kostenki IV, pe Don, în Ucraina (Fig. 1.4), în perioada de trecere de la paleoliticul mijlociu la cel superior (Gravettian târziu sau Solutrean vechi, situri datate între 22.000 [i 21.000 BP, construc]ii individuale cu d. 4,5 m [i locuin]e lungi de 22,8 x 4,5 m, ale comunit\]ii cu 9 vetre în interior (<http://www.unc.edu/courses/pre2000fall/anth100/uppaleo.htm> ; Müller – Karpe 1968).

Fig. 1.4a. Kostenki, podea de locuin]\ cu filde[i [i maxilare de mamut

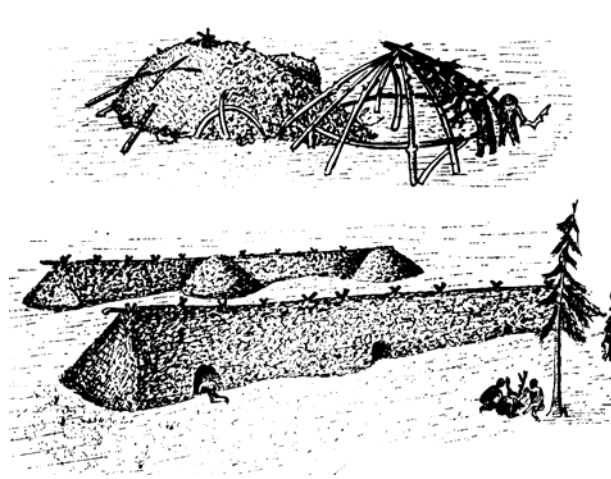

Fig. 1.4b. Reconstituirea unor locuin]e paleolitice

Acolo podeaua locuin]ei era amenajat\ pe maxilare de mamut peste care, desigur, erau puse piei asigurând o izolare perfect\ . Forma rotund\ [i de dimensiuni mai mici arat\ posibilitatea unui acoperi[din piei de animale mari. Prezen]a unor filde[i de mamut permit

imaginarea unor construcții apropiate celor de la Ripiceni. Acel gen de locuințe cu urme de filde mari pentru pereți și gropi centrale indică prezența unor stâlpi de structură pentru acoperiri și amenajări interioare. La Ripiceni nu au fost descoperite gropi, dar e posibil ca ele să nu se fi păstrat. Locuințele menționate arată inventivitatea omului preistoric și multiplele posibilități de a construi adăposturi. Exemplele de la Dolni Vestoni.e sunt foarte sugestive privind viața și arhitectura acelor vremuri (Fig. 1.6-7).

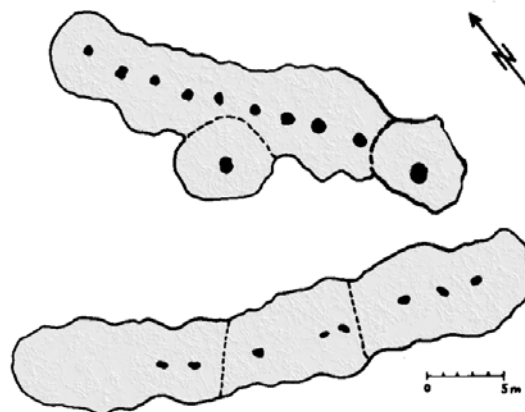

Fig. 1.5a) Kostenki, amplasament; 5b) planuri de locuințe paleolitice cu pârzi centrale pentru acoperiri

Multă vreme omul paleolitic a fost considerat primitiv, inventivitatea sa, grija pentru unelte, casă, vatră și elementele de viață spirituală sau chiar pentru cei morți arată existența unor civilizații superioare care transmit epocilor următoare cunoștințe, obiceiuri și credințe.

Fig. 1.6. Reconstituirile de la Dolni Vestoni.e

Fig. 1.7. Morți în colibă, Dolni Vestoni.e

Arhitectura mezolitică

Premergătoare și contemporană în unele zone neolitului, în epoca mezolitică în regiunea dunăreană se dezvoltă o nouă arhitectură cu elemente care se întâlnesc și în epoca neolitică. Unele analogii pot fi întâmplătoare, determinate de funcționalități similare, nu

este necesar a se stabili o continuitate. Astfel în Ungaria, la Jásztelek I (Kertész 1996) a fost descoperit\ o colib\ mezolitic\ (cu o vârst\ între 8.030 – 7.150 BP), rotund\.

Construc]ia avea diametru de cca. 5 m [i o suprafa]\ de 19 m², iar spa]iul de folosit era de cca. 14,5 m².

Locuin]a, plasat\ într-un cot de râu, avea în interior o groap\ pentru provizii în care s-au găsit oase de erbivore, o mandibul\ [i o scoic\ perforat\. Chiar în centru se afla o vatr\ de foc. Prezen]a unor amenaj\ri interioare ca vatra de foc, un postament la intrare, groapa pentru resturi menajere sau provizii, o alt\ groap\ în interior arat\ clar preocup\ri pentru realizarea unei construc]ii de durat\, cu elemente func]ionale (Fig. 1.8).

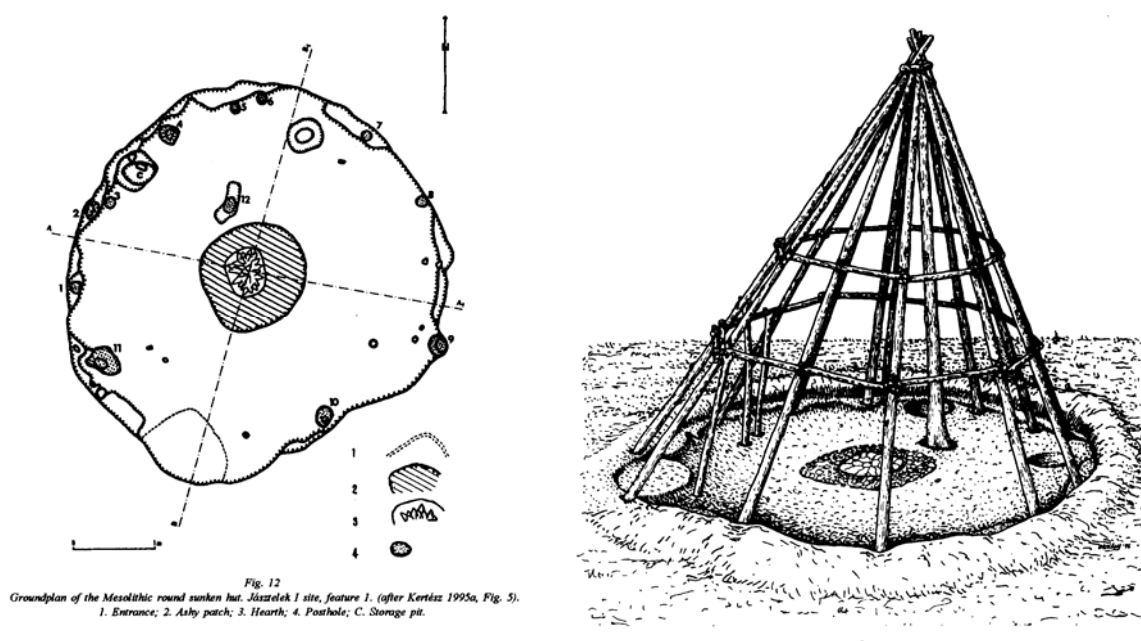

Fig. 1.8. Jásztelek I, colib\ mezolitic\, dup\ Kertész

Construc]ia avea un acoperi[din materiale organice (scoar]\ de copac sau piei de animale, în special pentru intrare). Locuin]a, dup\ dimensiunile mari, este favorabil\ pentru locuirea unei familii atât în sezonul rece cât [i în cel cald. În cazul acoperirii cu piei poate fi [i un model de locuin]\ sezonier\, caracteristic\ modului de via]\ al vân\torilor. Vatra amplasat\ în centru ofer\ loc de înc\lzit, dar [i spa]ii de dormit împrejurul ei. O platform\ rotund\ marcheaz\ intrarea, iar unele gropi sunt pentru obiecte sau p\strarea unor provizii.

Dubova, perioada epipaleolitic\

La Dubova – *Cuina Turcului*, într-un ad\post sub stânc\, situat pe malul Dun\rii, în zona Cazanelor (trec\toarea împarte Cazanele în dou\ unit\]i, Cazanele Mici [i Cazanele Mari), zon\ în care fluviul are apele cele mai înguste dar [i cele mai adânci (cca. 80 m l\]ime [i 80 m adâncime), se afl\ unul dintre cele mai mari [i importante situri arheologice cu o stratigrafie de cca. 5 m. Folosind condi]iile extraordinare ale locului, apele lini[tite ale

Cazanelor, apa adânc în care viețuiesc peștii mari, apropierea de Dunăre, posibilitatea trecerii scurte și ușoare peste Dunăre (pe plute, cu burdufuri din stomacuri sau vezici de animale), diferite comunități umane au locuit adăpostul aproape neîntrerupt în toată perioada epipaleolitică și neolitică timpurie, oferind una dintre cele mai importante și clare stratigrafii. Locuirile sezoniere sau de durată au avut numeroase vetre de foc bine realizate (în epoca neolitică aveau pat de pietre sau cioburi, gârlă) cu mai multe etape de refaceri (determinate de nevoile de reparații sau revenirilor sezoniere), (Păunescu 1970; 1970a; 1972; 1972a; 1976; 1989; 1993; Petrescu 2000, 40-44).

Fig. 1.9. Cazanele la Dubova - Cuina Turcului

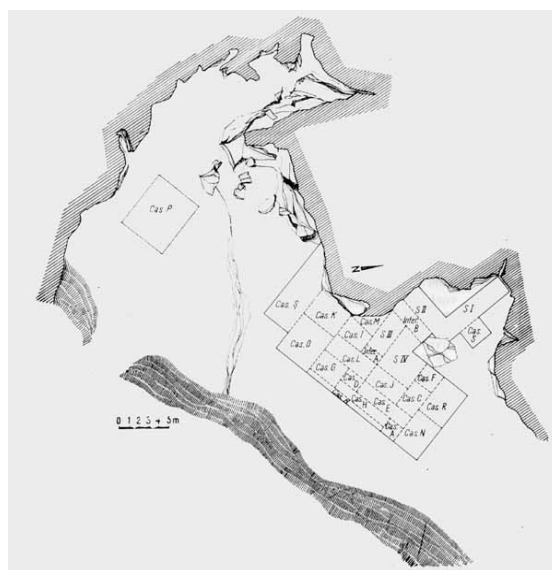

Fig. 1.10. Dubova - Cuina Turcului

Descoperirile epipaleolitice sau mezolitice de la Cuina Turcului, arată că străvechile comunități preferă adăposturi sub stâncă și peșteri. Numeroasele depuneri din abriul de la Cuina Turcului indică probabil locuirile din vremea sezonului cald sau mediu. În sezonul rece, sau când vremea era foarte rece, este posibil să se fi retras în peșterile din vecinătate, dacă nu toți cel puțin o parte din comunitate. Concentrarea descoperirilor din epoca mezolitică – neolitică în zona Dubova (Cuina Turcului, Peștera lui Climente I și II, Peștera Veterani / Maovă, Sacoșivtea Mare) oferă un model de folosire la maxim a condițiilor ecologice. Un asemenea proces se întâlnește la Schela Cladovei și în depresiunile Gorăa – Liubcova și Moldova Veche – Pojejena. Elemente de arhitectură timpurii lipsesc, iar informațiile despre vetrele de foc, din orizonturile mezolitice timpurii Cuina Turcului I, sunt foarte puține. Aceste procese sunt însă mai târzii, multe comunități conviețuind în timp și spațiu cu cele neolitice.

Arhitectura neoliticului preceramic [i neoliticul timpuriu din Anatolia

Fig. I.11. Primele stațiuni ale neoliticului preceramic (PPN), după K. Schmidt

Leagunul civilizațiilor neolitice este Anatolia de sud-est [i vestul Orientului Apropiat, zonă numită se-miluna roditoare (Fertile Crescent). Progresul înregistrat în acele zone în domeniul arhitecturii este deosebit de semnificativ. Opiniile privind natura legăturilor dintre Balcani, Orientul Apropiat [i Anatolia sunt diferite, uneori divergente.

Fie că este vorba de migrațiune, fie de difuziune, contactul între civilizații este clar, la fel împrumuturile, sesizabil la unele elemente de arhitectură sau de viață spirituală. Primele comunități erau de culegători (inclusiv cerealele sălbatice) [i vânători, iar mai apoi de agricultori (în jur de 8.500 BC: la Muraibit, Abu Hureira), (*SympCANEW*).

Fie că este vorba de migrațiune, fie

Fig. I.12a. Jerichon, turn [i construcții circulare (PPN)

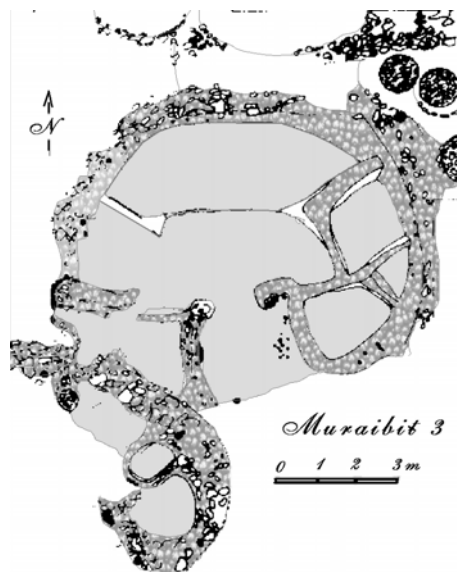

Fig. I.12b. Muraibit, construcții circulare (PPN)

Cele mai timpurii stațiuni sunt cele din PPN de la izvoarele Tigrului [i Eufratului. Impunătoare sunt construcțiile realizate din piatră încă din PPN (Pre Potery Neolithic, cu etapele A [i B marcate ca PPNA sau PPNB)(bibl. *SympCANEW*)(Fig. I.12a, b).

În Orientul Apropiat [i o bună parte din Orientul Mijlociu, acolo unde s-a petrecut mai apoi "revoluția neolitică", în zonele acelei zise "semiluna roditoare" apar primele manifestări de arhitectură [i artă protoneolitică sau preneolitică, deși termenii nu sunt foarte exacți. Practic, au loc transformări economice, culturale, sociale, religioase [i politice care au schimbat foarte rapid dinamica lumii.

Acumulările au fost diferite într-o zonă sau alta, dar rezultatul ulterior este ca o explozie [și o schimbare în toate zonele, de unde termenul de "revoluție" neolitică. Germanii acestei revoluții au apărut în perioada anterioară, iar datele de radiocarbon fixează foarte timpuriu acest moment.

Arhitectura de apărare

Am ocolit termenul de arhitectură militară dar pe parcursul timpului, în perioada epocii cuprului, odată cu apariția „democrației militare” se ajunge la forme și structuri militare.

În legendarul, biblicul Jerichon (Fig. I.12a-13), în una dintre cele mai vechi stațiuni protoneolitice, orizont PPNA (pe la 8.200 î. Ch.) (Müller – Karpe 1968. s.v. Jerichon) sistemul de fortificație din piatră conținea un turn de formă circulară (85 m înalt și 7,75 m diametrul), precum și unele construcții ovale și adâncite. Realizarea acestuia nu este întâmplătoare, deoarece acolo sunt și planuri de locuințe tot de formă circulară sau ovală, ca de altfel și în alte stațiuni ale neoliticului preceramic. Primele construcții de cult au o formă asemănătoare (acele „tholos” de mai târziu, de la Tell Arpachije: Müller – Karpe 1968.2, 67B 1-6). Unii consideră că acestea ar putea avea funcții religioase.

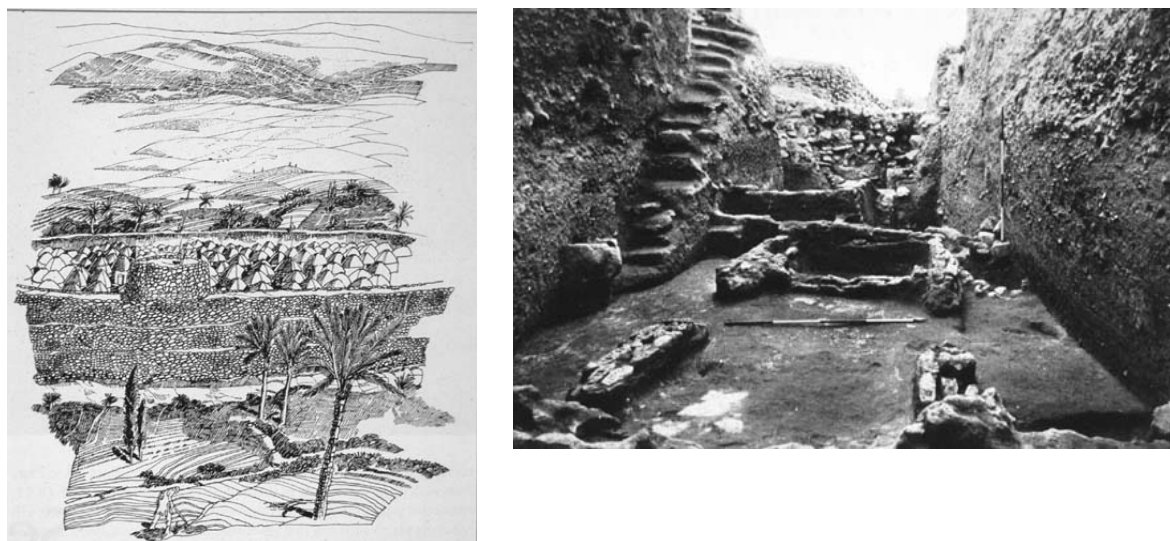

Fig. I.13. Jerichon (după Religious Studies)

Arhitectura civilă. Locuințe cu plan dreptunghiular sunt descoperite, tot acolo în etapa Preceramic B (7.300 – 6.600 î. Ch.: *Staatliche Museen Berlin*, fișa 1115.15, fig. 5-6). Aceste construcții nu reprezintă fenomene izolate pentru acele vremuri, pentru că în Grecia, în Atica, la Nea Makri și Kirokithia sau Knossos apar complexe apropiate ca formă sau tehnică, lucrate tot din piatră neșezită.

La Muraibit, în Siria, pe Eufurat, într-un sat de vânători, au fost descoperite locuințe circulare, adâncite, cu amenajări interioare realizate din piatră (Fig. I.12b), situate într-o zonă stepică (în *Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz Berlin*, fișa 1115.15, fig. 2). Împărțirea interioară este, de asemenea, deosebit de interesantă și constituie prilej de reflecție pentru cei care studiază acele străvechi obiceiuri și modul de viață. Ele amintesc de forma cortului, a colibeii circulare dar lucrate în piatră. În neoliticul preceramic (PPNB; cca. 7250-6000 B.C.), la Ain Ghazal, sunt pomenite construcții cu etaj (Rollefson 1998, 56) ca și la Göbekli Tepe (Schmidt 1999; 2000; 2002; 2002a; WEB și bibl. CANeW).

La Nevali Çori, în PPN B (8000 BC), Sotira [i. a. au fost descoperite de asemenea construcții circulare (Müller-Karpe 1968, Kat. 93; Hauptmann 1993; 2003 [i bibl. CANeW; Hauptmann, Schmidt 2000).

La Eynan (la nord de 'Ain Ghazal), în epoca epipaleolitică apar colibe circulare din piatră, cu diametrul de cca. 9 m, cu podeaua din pietre (Fig. I.14), sisteme cunoscute în mai toate stațiunile PPN (Müller – Karpe 1968, s.v.). Ele se apropie ca formă de cele de la Jásztelek (Fig. I. 8), doar că acolo era folosit lemnul, nu piatra.

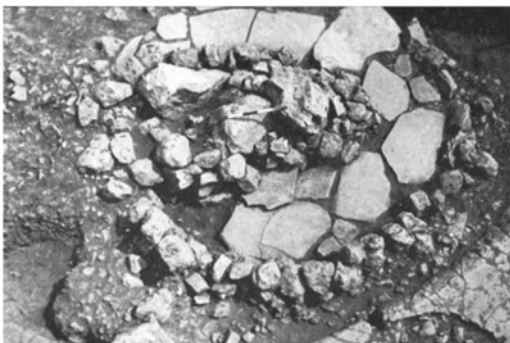

Fig. I.14. Eynan/Ain Mallaha, fundație de locuință, după J. Mellaart

Fig. I.15. Göbekli Tepe, sanctuare cu coloane monumentale în formă de T, după K. Schmidt

Toate aceste construcții cu bazele circulare, cu un singur rând de pietre pot aparține unor tipuri de corturi, caracteristice pentru zonele de ertice, dar și unor populații seminomade.

Arhitectura religioasă

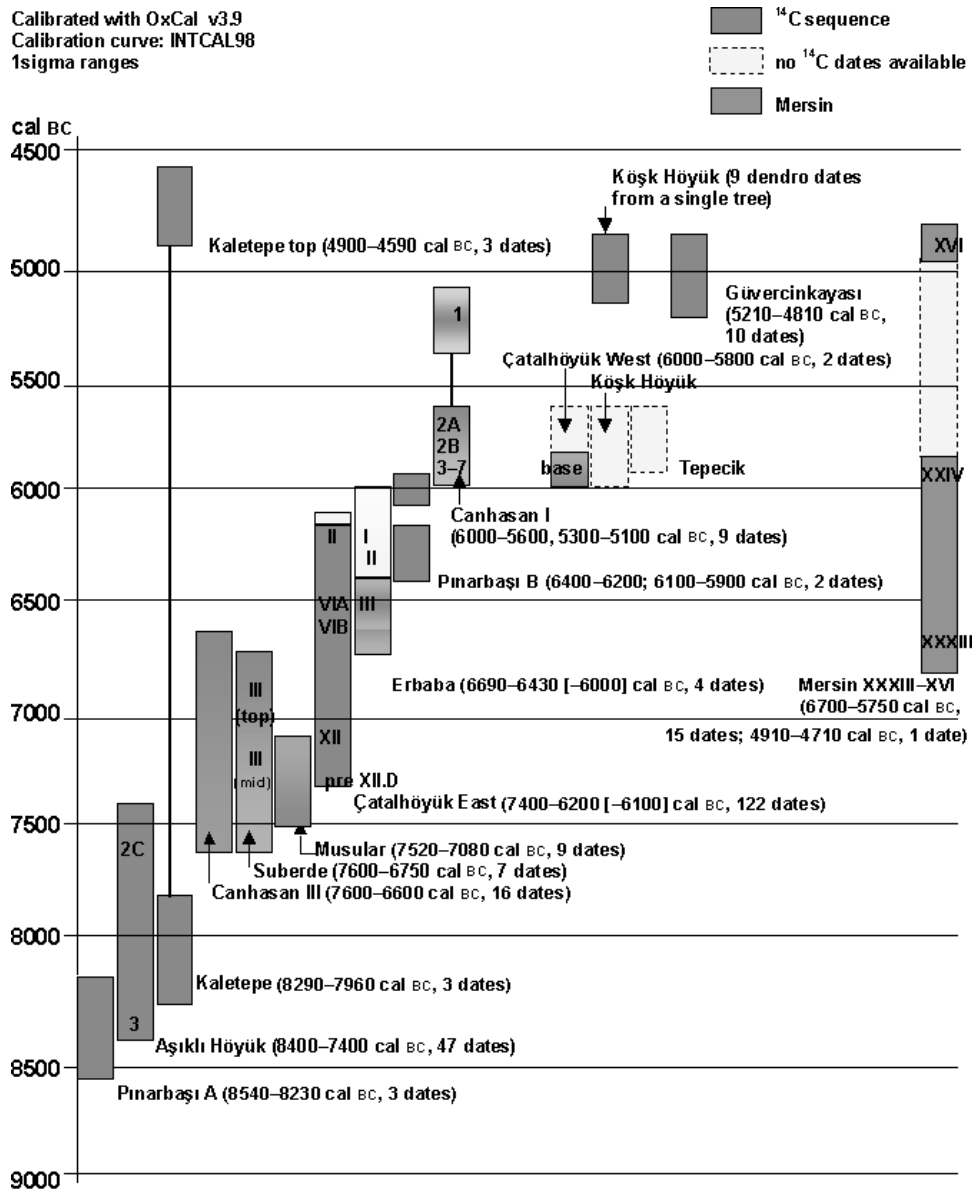
Primele manifestări sunt constatate în apariția unor temple sau sanctuare la Çayönü, în care nu apare doar o arhitectură de cult ci și sculpturi sau fragmente de la sculpturi, în special capete ca simbol al forței craniului, a capului și a unei mitologii legate de cultul capului, craniului sau cornului.

La Nevali Çori în PPN B (8000 B.C.) există construcții rectangulare lucrate din piatră seacă, fără liant (cele mai mari au 16 x 7 m), având un caracter cultic. Dintre acestea sunt de amintit două sanctuare (Fig. I.16-17, după Hauptmann, Schmidt K. 2000).

Fig. I.16. Göbekli Tepe sanctuare cu coloane monumentale în formă de T

Fig. I.17. Nevali Çori, Sanctuar sau templu cu coloană în interior, cu altar în partea de jos, cu trepte și blocuri care pavau altarul și baza pereților laterali. În exterior o anexă (după H. Hauptmann)

Tabel 1. Cronologia sta]iunilor neoliticului dintre 8500 [i 4500 cal BC (dup\ CANeW)

Printre construc]iile de la Nevali Çori este de amintit un sanctuar de form\ rectangular\, ce are dimensiunile de 16 x 7 m. În interiorul sanctuarului [i în pere]i sunt coloane din blocuri monolitice în form\ de T [i stele monumentale care ating uneori în\]imea de 3 m. Ele sunt plasate în mijlocul camerei, câte patru. Pe stele au fost sculptate în basorelief figuri de animale s\lbaticice, lei, vulpi, vite, bouri, [erpi [. a. (Fig.I.16-17) (Schmidt K. 1997-1998; 1999; 2000).

Într-un alt sanctuar, tot cu blocuri monumentale, care marcheaz\ un altar mai ridicat, dreptunghiular în interior, s-a descoperit o coloan\ monumental\ [i mai sunt gropi, foarte probabil de la alte coloane care au fost, poate demontate [i refolosite (Fig. I.17).

Trebuie s\ remarc\m c\ acestea con]in toate atributele unui templu antic: coloane monumentale, altare (pavate) separate de marea înc\pere prin sc\ri sau coloane. În afar\ de acestea mai trebuie s\ amintim prezen]a unor statui sculptate cu deosebit\ m\iestrie artistic\. Toate acestea arat\ nivelul înalt de civiliza]ie la care comunit\]ile neoliticului

preceramic au ajuns [și explică] forța și dinamismul etapelor premergătoare neoliticului ceramic, vreme la care apar adevărate orașe ca Haçilar, Çatalhöyük, Nevali Çori, 'Ain Ghazal, Çayönü Tepesi [și a.

Fig. 1.18. 'Ain Ghazal, coloane sau stele în sanctuare

În Iordania, la 'Ain Ghazal, lângă Aman, în etapa mijlocie a PPN B și C, apar de asemenea construcții monumentale din piatră seacă, cu absidă semirotundă (Fig. 1.20, 23a-b), (Rollefson 1998, fig. 2-4, 9), precum și construcții de formă circulară, în etape mai târzii. Aceste construcții au podele pe pietre și pavimente sub care se găsesc uneori canale (Fig. 1.18c). Unele pavimente au fost arse, servind ca vatră sau altare.

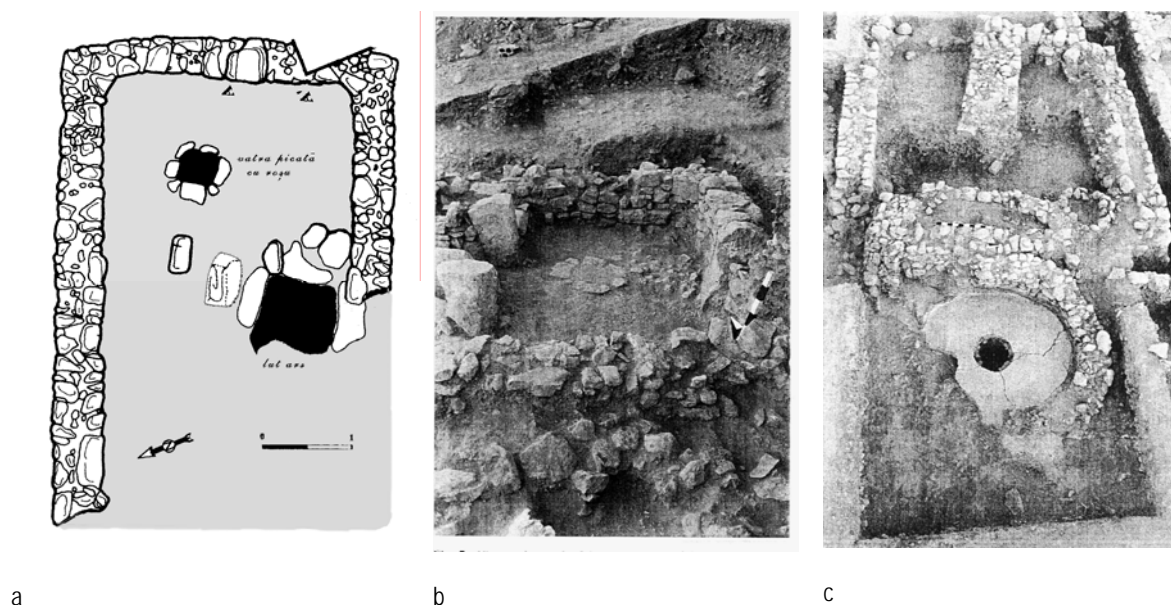

Fig. 1.19.a, b) 'Ain Ghazal, sanctuar, altarul și vatra cu 7 pietre;
c) altar ? - absidă cu podea și gaură centrală, după Rollefson 1998

Într-o construcție, considerată „specială”, în centrul unui perete a fost construit un altar format din trei pietre mari, în fața căruia se afla o vatră cu lipitură, pictată cu roșu.

Această construcție aparține PPNC (Fig. 1.19a-b).

Prezența orificiilor în centrul absidei semicirculare ar putea marca locul unei coloane, foarte probabil din lemn. Analizând arhitectura acestor sanctuare, locul vetrelor, coloanele,

absidele, altarele rezultă imaginea clară a unor funcționalități bine definite, a unei concepții privind locul și rolul obiectelor.

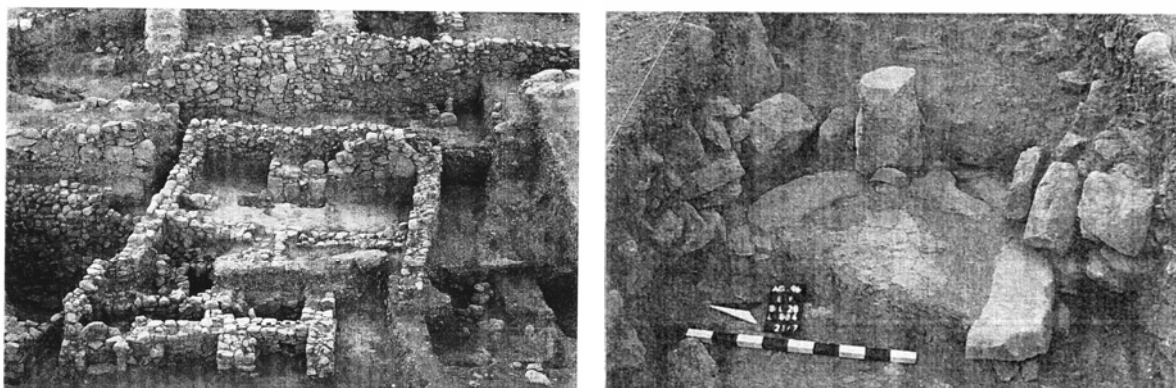

Fig. 1.20. 'Ain Ghazal, sanctuare: a) rectangular, în spate altar cu blocuri mari din pietre; b) circular, în spate altar cu blocuri mari din pietre în formă de coloană, după Rollefson 1998

Dacă ne gândim la progresele extraordinare obținute în construirea caselor, pereți din piatră, podele pavate uneori cu canale subterane, abside semicirculare, existența unor pietre megalitice în interior sau la altare, sculptarea coloanelor sau stelelor din interiorul sanctuarului, existența unor sculpturi în basorelief pe stele sau a unor adevărate statui, toate acestea duc la constatarea existenței unor structuri sociale și religioase evoluat. Ele presupun și existența unor ritualuri liturgice, a unor ceremonii (Rollefson 1998, 45).

Fig. 1.21a. 'Ain Ghazal, sanctuar, altar ? - absidă semicirculară cu podea și gaură centrală, b) ▲ sanctuar cu blocuri de piatră, după Rollefson 1998

La 'Ain Ghazal unele dintre construcții aveau unul sau două etaje. Încă din a doua jumătate a mileniului 8 și prima parte a mileniului 7, existau clădiri cu 22 de camere, mai multe cu ambele podele, neîntâlnite nicăieri în Levant (Rollefson 1998, 45), dar cu elemente care le apropie de cele descoperite în sud-estul Turciei.

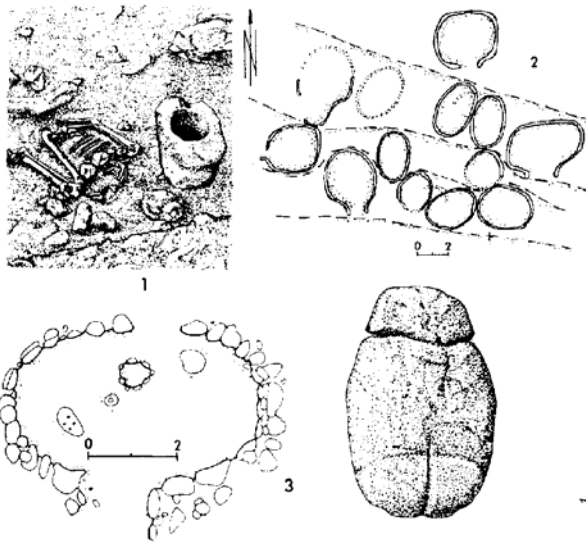

Fig. 1.22. Nahal Ohren (după Müller- Karpe)

La **Nahal Ohren**, Israel, în mezolitic, apar primele forme circulare de construcții, care imită perfect ideea de cort. Unele din fundații au pietre care marchează intrarea. De altfel, arhitectura și arta în piatră din mezoliticul Anatoliei și din Egea de est, arată stăpânirea la perfecțiune a tehnicii cioplirii și lăfuirii. Dacă nu au făcut to-poare de piatră lăfuite, aceasta era pentru că nu le foloseau sau nu le serveau nevoilor, în acele zone nefiind păduri.

La **Çayönü Tepesi**, în estul Turciei, din perioada celui mai timpuriu neolitic (între 7.250 BC - 6.750 BC), apar locuințele cu

Fig. 1.23. Nevali Çori, după H. Hauptmann

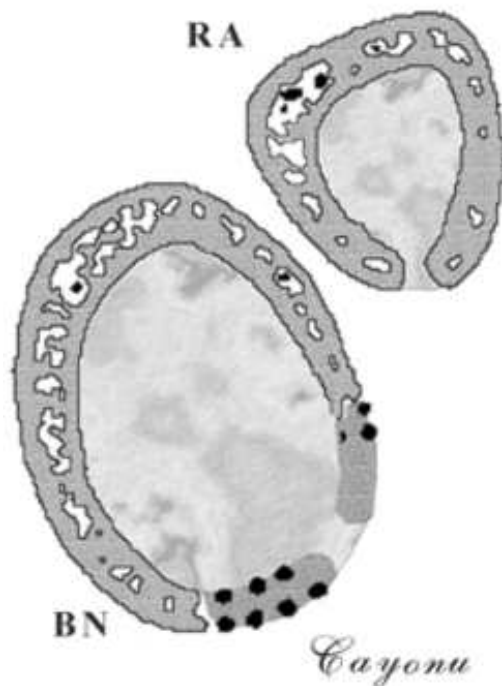

Fig. 1.24. Çayönü, primele construcții, după M. Özdoğan

plan oval sau în formă de potcoavă (Fig. 1.24).

Primele construcții sunt de formă circulară, din piatră, amintind de clasică formă de colibă sau fundație de cort. De altfel și planul acestora este în formă de potcoavă (Özdoğan M., Özdoğan A. 1989; Özdoğan M. 1999a; 1999b). Acestea sunt tipice pentru locuințele sezoniere. În zonele noastre, în Carpați, mai ales în Banat, sunt zeci de asemenea stăni din

ultimii 300 de ani. Ele au fost folosite de p\u0103stori, pe durata sezonului cald, \u00een perioadele de transhuman\u0163 (expedi\u0163ii Nandri\u0163, Lazarovici Gh., Maxim 1982-1986).

De altfel la mai toate complexe timpurii, \u00een vremea PPN, \u00een Anatolia [\u00ee Levant au fost descoperite asemenea construc\u0163ii circulare cu baza din piatr\u0103. \u00cnc\u0103 din nivelul al doilea, continu\u00e2nd apoi \u00een celelalte nivele, apar construc\u0163ii cu funda\u0163ia din piatr\u0103, pietri\u0163 sau podea din lemn [\u00ee lut sprijinit \u00ee pe pere\u0163i de piatr\u0103.

La \u015aay\u00f6n\u00fc se constat\u0103 o continuitate ne\u00eent\u00e2rput\u0103 de locuire. Locuin\u0163ele din nivelul al doilea sunt cu funda\u0163ia din piatr\u0103, cu planul \u00een *form\u0103 de gr\u0103tar (grill plan)*. Podeaua locuin\u0163elor este sprijinit\u0103 pe ziduri paralele din piatr\u0103. Deoarece par a fi doar unul-dou\u0103 r\u00e2nduri de piatr\u0103, foarte probabil c\u0103 acestea serveau doar la a\u0163ezarea structurii de b\u0103rne deoarece \u00een\u0163imea pe care sunt p\u0103strate nu pare a dep\u0103\u0163i 20-30 cm.

A\u0163ezarea are o mare continuitate de locuire [\u00ee o intens\u0103 activitate edilitar\u0103. Prima faz\u0103 de locuire are cinci subfaze iar planul locuin\u0163elor se modific\u0103 de la o etap\u0103 la alta, dar p\u0103str\u00e2nd direc\u0163ia [\u00ee zonele. De la structura locuin\u0163elor din PPN la cele din neoliticul ceramic adesea nu se observ\u0103 nici o diferen\u0163iere, at\u00e2ta doar, caracterul sedentar impune alt mod de construc\u0163ii [\u00ee amenaj\u0103ri interioare, de\u00ee acestea nu sunt suficient cercetate.

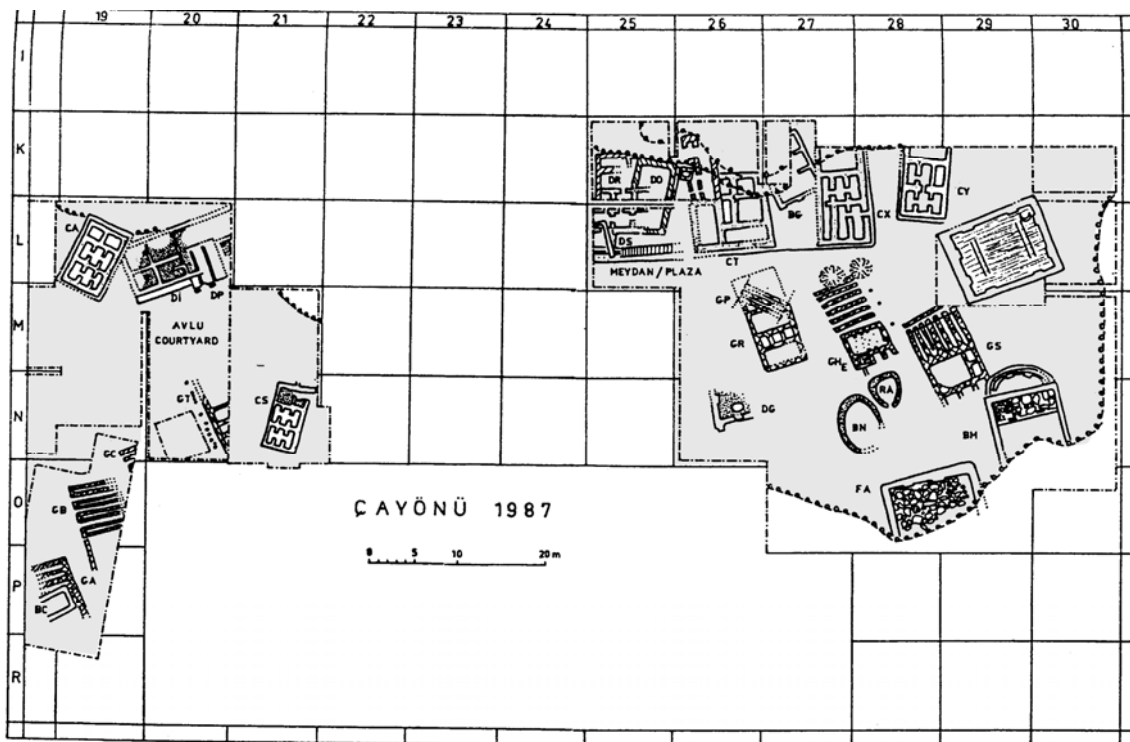

Fig. 1.25. \u015aay\u00f6n\u00fc Tepesi, planul s\u0103pturilor [\u00ee complexe de locuit, dup\u0103 M. \u00d3zdo\u0163an

Prima faz\u0103 de locuire o reprezint\u0103 locuin\u0163ele cu *planul \u00een form\u0103 de gr\u0103tar* (prescurtat *gr\u0103tar*). Autorii descoperirilor semnaleaz\u0103 trei tipuri de forme: gr\u0103tar simplu, gr\u0103tar meandric [\u00ee gr\u0103tar \u00e2chis. \u00cnc\u0103 din nivelul al doilea, continu\u00e2nd apoi \u00een celelalte nivele, apar construc\u0163ii cu funda\u0163ia din piatr\u0103, pietri\u0163 sau podea din lemn [\u00ee lut sprijinit \u00ee pe pere\u0163i de piatr\u0103. Deoarece par a fi doar unul-dou\u0103 r\u00e2nduri de piatr\u0103, foarte probabil c\u0103 acestea serveau doar la a\u0163ezarea structurii de b\u0103rne deoarece \u00een\u0163imea pe care sunt p\u0103strate nu pare a dep\u0103\u0163i 20-30 cm.

precizăm că cercetările pe suprafețe mari, mijloacele moderne de investigare, condițiile de păstrare și materialul folosit au favorizat asemenea rezultate (Fig. 1.26).

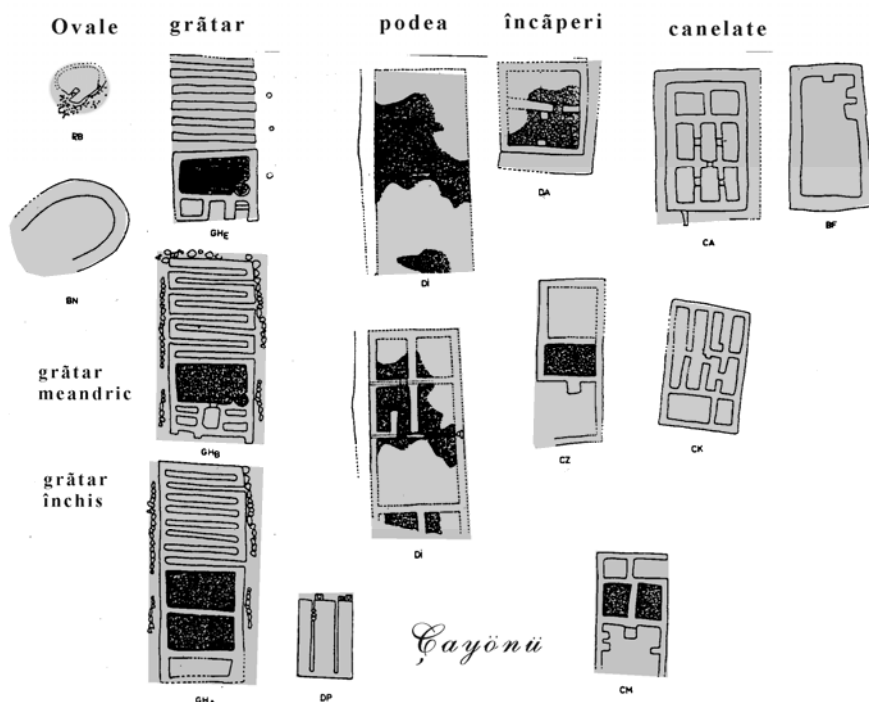

Fig. 1.26. Çayönü Tepesi, tipuri de plan de construcții, după M. Özdoğan

Ele sunt extrem de importante pentru înțelegerea arhitecturii din zonele noastre. Locuințele din nivelul trei sunt de dimensiuni mari, de 9 x 10 m.

La **Aikili Höyük** (vechea Kizalkaia; The Tay Project), într-o așezare a PPN, situată în centrul Anatóliei, datată între 7008 și 6660 B.C., în cel mai vechi orizont de locuire sunt câteva gropi și resturi din pereți, în cel de-al doilea nivel sunt trei etape (2a-2c) de construcții cu pereți de lut (Fig. 1.27).

Uneori construcțiile aveau podeaua din pietriș (la baza nivelului 2). Din loc în loc se observă urme de stâlpi de la structura de bază. Spațiul dintre locuințe era extrem de mic, doar cât permitea unor persoane să se strecoare spre locuințe. Uneori sunt mici străduțe. Toate aceste descoperiri reprezintă preludivul sanctuarelor de la Çatal Hüyük (mai recent în grafie Çatalhöyük).

Fig. 1.27. Aikili Höyük (Kizalkaia), planul așezării și complexe cu fundația din lut (după tayproject.org)

Arhitectura mezoliticului din Egeea [i sudul Balcanilor

Cicladele

În estul Mediteranei datorit\ condițiilor existente, se dezvolt\ un neolitic preceramic, apariția ceramicii fiind ulterioar\ perioadei de sedentarizare, de practicare a agriculturii [i creșterii animalelor.

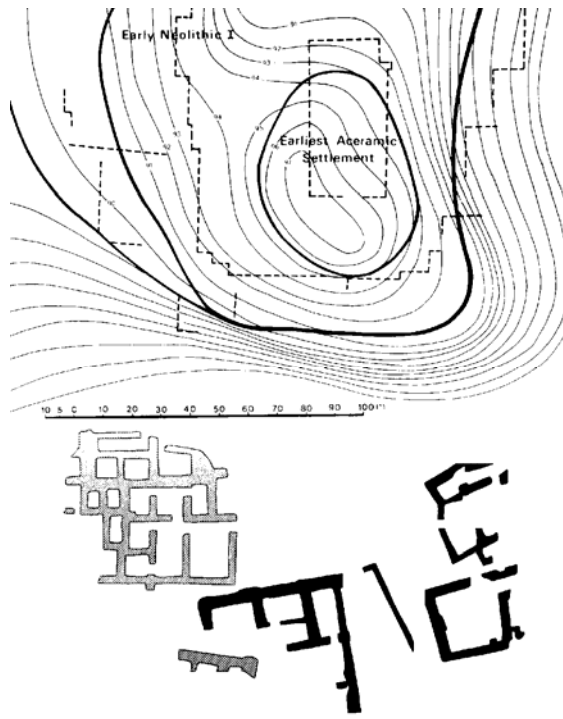

Fig. 1.28. Knossos, neolitic preceramic [i neolitic timpuriu, după Ewans

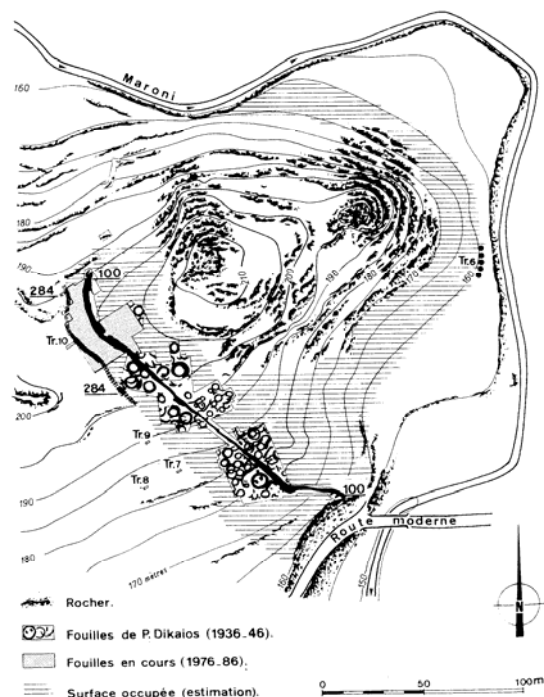

Fig. 1.29. Kirokitia, PPN, după Müller – Karpe

În insulele Creta [i Cipru, la Knossos [i la Kirokitia (Fig.1.28-29) se dezvolt\ o arhitectur\ în piatr\ deosebit\ . Aceasta era favorizat\ , pe de o parte de condițiile climaterice dar [i de existența pietrei [i a posibilit\ ilor uoare de folosire a ei (Ewans 1968; 1971; Müller – Karpe 1968, Kat. 110).

La Knossos, în insula Creta, apare o arhitectur\ atât în neoliticul aceramic cât [i în neoliticului timpuriu. Deosebirile nu sunt foarte mari față de construcțiile din Anatolia din PPN, iar multe din structuri se regăsesc. Cea din neolitic este similar\ celei din Anatolia.

În Cypru, în sudul insulei, la Kirokitia, din s\p\turile lui Dikaos dar [i din cercet\ rile recente (Müller – Karpe 1968, I, Kat. 91; II, pl. 110; Le Brun 1989, fig. 2-3), între dou\ mobile se afl\ o stațiune, orientat\ spre sud, cu complexe de form\ circular\ , construite din piatr\ . Locuințele au pereți destul de înalți din pietre sau doar baza din pietre, acoperiți cu o structur\ de lemn sau pietre, cum se mai folosesc [i în prezent.

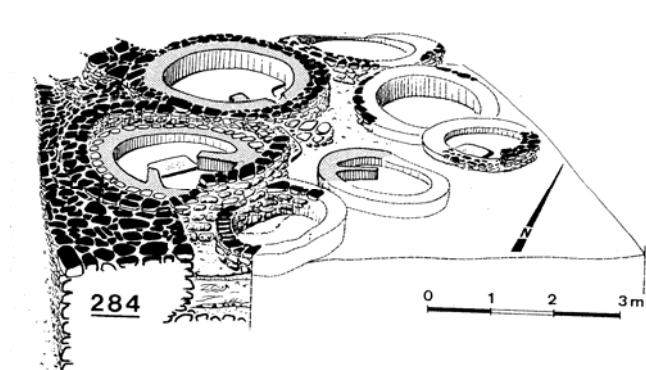

Fig. I.30. Kirokitia (după Le Brun)

Fig. I.31. Kirokitia, foto C. Ionescu

Spațiul dintre locuințe este foarte mic (Fig. I.30-31) dar el este la fel în mai toate stațiunile neolitice, mai puțin la cele din vestul Europei centrale. Spațiile din interior sunt separate uneori în două părți. Climatul cald, blând nu presupune mari instalații de încălzit și nici acoperiri înalte contra zăpezilor, ca în regiunea dunăreană.

La Sotira, în sud-vestul insulei, tot în PPN apar construcții circulare dar și rectangulare (Fig. I.33) (Müller – Karpe 1968, Kat. 93). Multe dintre acestea au intrarea străjuită, iar altele au două încăperi, una desigur folosită ca magazie. La una din cele dreptunghiulare se observă unele amenajări interioare, marcând spații de dormit sau vetre de foc. Spațiul dintre locuințe este foarte intens folosit aici. Sunt construite o serie de anexe (magazii). Înănd cont de climatul deosebit de cald și nevoia de a obține cât mai multă umbră ni se pare logic aceste complexe. Desigur partea lor superioară putea fi acoperită cu pietre sau materiale protectoare contra soarelui și căldurii.

Fig. I.32. Kirokitia PPN, reconstituirii, foto C. Ionescu

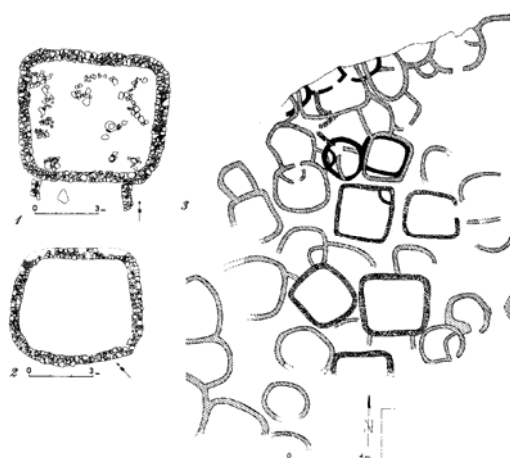

Fig. I.33. Sotira, PPN, după Müller – Karpe

Grecia continentală

În Grecia continentală, în Atica, la *Nea Makri* (Fig. 1.34), în vecinătatea unui perete din piatră a fost descoperit o construcție circulară (Gofas 1991; 1996) care amintește de turnul de la Jerichon (Müller – Karpe 1968, Kat. 66, pl. 105.16, 19).

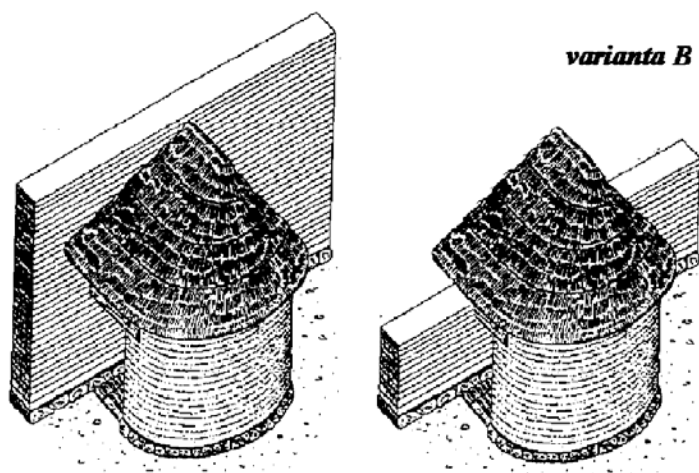

Fig. 1.34. *Nea Makri*, după Gofas

Ea este considerată depozit (lucrat din piatră) sau poate fi un turn de apărare din neoliticul timpuriu din aceste zone. Reconstruirea de mai sus este semnificativă, chiar dacă construcția este mai mică decât peretele. În varianta B, propusă de noi, turnul similar cu cel de la Jerichon, putea fi nu atât de apărare cât de supraveghere.

În perioada premergătoare neoliticului sau în bună parte contemporană, deoarece cele două moduri de producție (*food production*) diferă, la fel cum diferă și elementele de arhitectură, nevoile curente și materialele aflate la dispoziție impun modul de viață. Să nu uităm că o vânătoare intensivă de animale oferă blaturi și piei care permit construirea rapidă și eficientă a unui adăpost, în același timp materialul este ușor transportabil, potrivit modului de producție, mai toate elementele corelându-se, la fel elementele de artă.

Arhitectura mezolitică târzie din regiunea dunăreană

Cultura Lepenski Vir – Schela Cladovei

În regiunea Dunăreană, în Clisura Dunării sau Đerdap (numele sârbesc) se dezvoltă o arhitectură și o artă deosebit de definită ca epipaleolitică, mezolitică sau protoneolitică. Modul de producție, locul de amplasament al stațiunilor permanente sau sezoniere sau a celor de cult este mai degrabă caracteristic mezoliticului sau epipaleoliticului (Boronean 1958; 1968; 1970; 1972; 1973; 1973a). Datele C^{14} indică o contemporaneitate între stațiunile mezolitice și cele neolitice timpurii. Studiile analitice asupra ceramicii nu confirmau ideea unui protoneolitic sau neolitic aceramic. Publicarea parțială a materialelor arheologice, lipsa unor rapoarte, nepublicarea materialelor pe complexe, nu au permis verificări ale altor specialiști. Din aceste motive sunt numeroase opinii, multe divergente. Nu este cazul a face aici și acum lumină asupra acestei probleme, deși lucrurile de poziție există. Asupra lor ne-am pronunțat adesea (Lazarovici Gh. 1977; 1979; 1979b).

Generalități

Zona Clisurii, lungă de peste 100 km, cu bogățiile sale naturale a constituit pentru epipaleolitic [și neolitic timpuriu, locul ideal de viață].

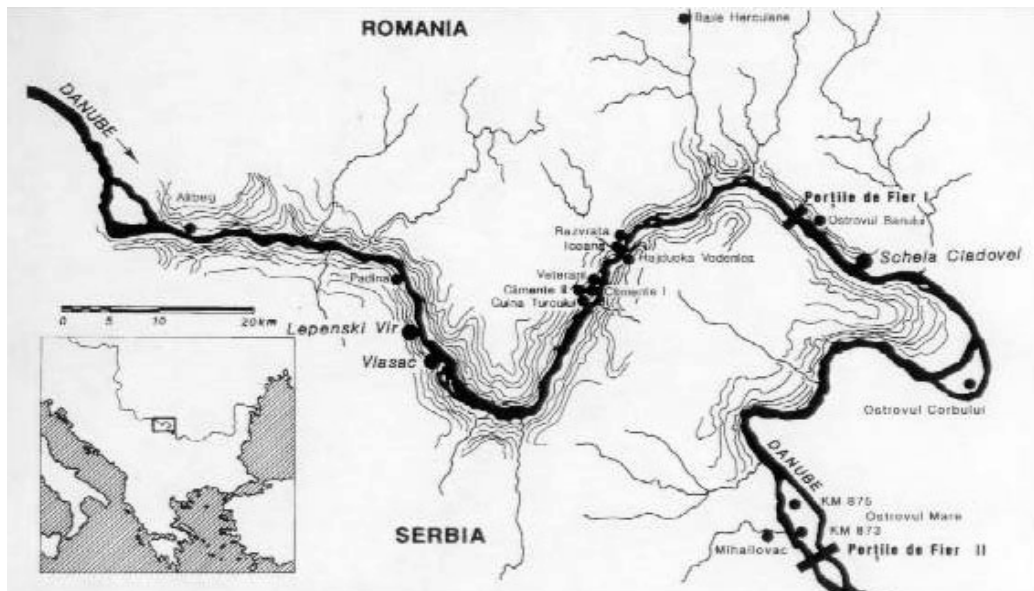

Fig. 1.35. Zona Porților de Fier cu descoperirile epipaleolitice [și mezolitice]

Cele mai impresionante descoperiri sunt cele de pe malul iugoslav al Dunării de la Lepenski Vir (Srejović 1984, 196), Padina (Jovanović 1963; 1965; 1969, 128-135; 1971a; 1971b, 65-70; 1974, IV, 69, 312-313), Vlasac (Letica 1969, 7-11; 1971/1973; Srejović 1969b), Hajdučka Vodenica (Jovanović 1966; 1967; 1968, 1-10; 1984a, 313; 1984b, 167; Vasić 1932, 318), Bivolja - Stubica (Jovanović 1984c, 177-178) sau de pe malul românesc al Dunării de la Schela Cladovei, Ostrovu Banului (# Golu), Veterani – Terasă [și Dubova - Cuina Turcului (Păunescu 1976; Boronean 1996; 2000; Petrescu 2000, 40-44).

Fig. 1.36. Lepenski Vir

Fig. 1.37. Lepenski Vir, Danubius

Fig. 1.38. Lepenski Vir, Lady

Manifestările de artă sunt numeroase, dar cele mai celebre sunt cele de la Lepenski Vir. Acolo au fost descoperite **peste 43 sculpturi**, la care se mai adaugă unele găsite mai recent sau din colecții particulare (Srejović 1968; 1969; Valović-Lijamić 1982, 429 și urm.), ca și altele provenind de pe malul românesc, redând în opinia noastră: divinități legate de cultul peștelui și al apei; pe Marea Mamă; cultul capului de pește sau de om. Lesne se poate observa în figura de mai sus de la Lepenski Vir sculptarea ochilor și gurii, model clar de pește (Fig. 1.37), iar alte elemente sugerează solzii sau poate icrele (Fig. 1.36). Din acest punct de vedere nu ni se pare foarte dificil de apreciat ocupațiile principale ale comunității de acolo, legate de pescuit, de invocare a divinităților pește sau om-pește (Fig. 1.38). Numărul mare de sculpturi, prezente în sanctuare sau altare, amplasate în interior sau în vecinătate, considerăm că ține de specificul locului, legat de viața spirituală a acelui grup de mici comunități, Lepenski Vir fiind centrul lor cultic.

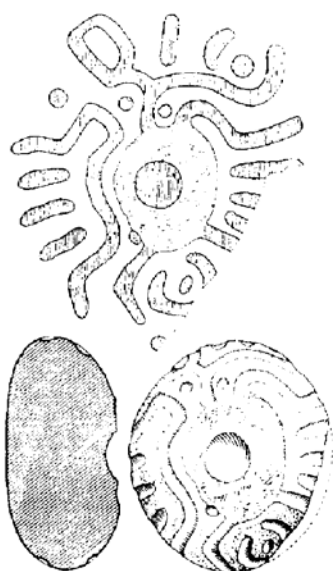

Fig. 1.39. Cuina Turcului sculptură în piatră de tip Lepenski Vir

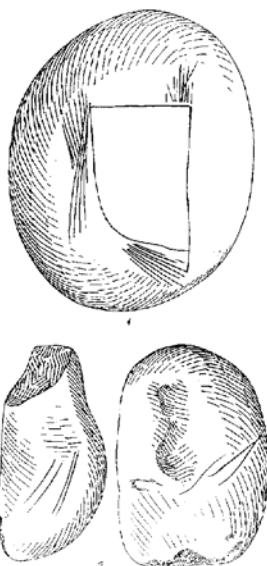

Fig. 1.40. Veterani – Terasă

Fig. 1.41. Piatra Elișovii

Unele sunt doar figuri redând peștele, chiar cu detalii deosebite (Fig. 1.36-37), altele o reprezintă pe Marea Mamă, dar cu fața de pește (Fig. 1.38).

De altfel în multe alte stațiuni, la Cuina Turcului de exemplu a fost descoperită o piatră cu semne și simboluri (Fig. 1.39). O alta de la Veterani terasă, mai timpurie, are semne geometrice (Fig. 1.40). La Piatra Elișovii, pe malul românesc, peste Dunăre de Lepenski Vir, a fost descoperit un cap uman, care este lucrat din aceeași rocă ca piesele de la Lepenski Vir (Fig. 1.41). În zonă au fost descoperite materiale Star.evo – Criș și din perioada târzie a epocii bronzului (Lazarovici Gh., Dragomir 1993).

Lepenski Vir considerăm a fi în primul rând un loc sacru, un loc de inițiere dar și de învățare a principalelor meseturi legate de prinderea, prepararea și păstrarea produselor de pește. Pe sculpturi sunt redată o serie de simboluri. Ele transmit diferite tipuri de mesaje fiind embleme, metafore, apolog sau parabolă, foarte probabil neseparate la acea vreme (Chevalier, Gheerbrant 1995, I, 27-28). În spatele lor sunt modele arhetipale privind relația

divinitate - om – pe[te, adev\rate mituri transpuse în sculpturi, ca [i semnele sau simbolurile de pe ele.

Lepenski Vir pare s\ fie un centru religios pentru zona Por]ilor de Fier, ceea ce este Çatal Hüyük pentru sudul Anatoliei, în Câmpia Konya.

Comparând evolu]ia pieselor de art\ cu cea a uneltelor, a decorului de pe ele, constat\m o mare unitate de exprimare artistic\ în spa]iul european [i multe elemente comune cu alte civiliza]ii din lume.

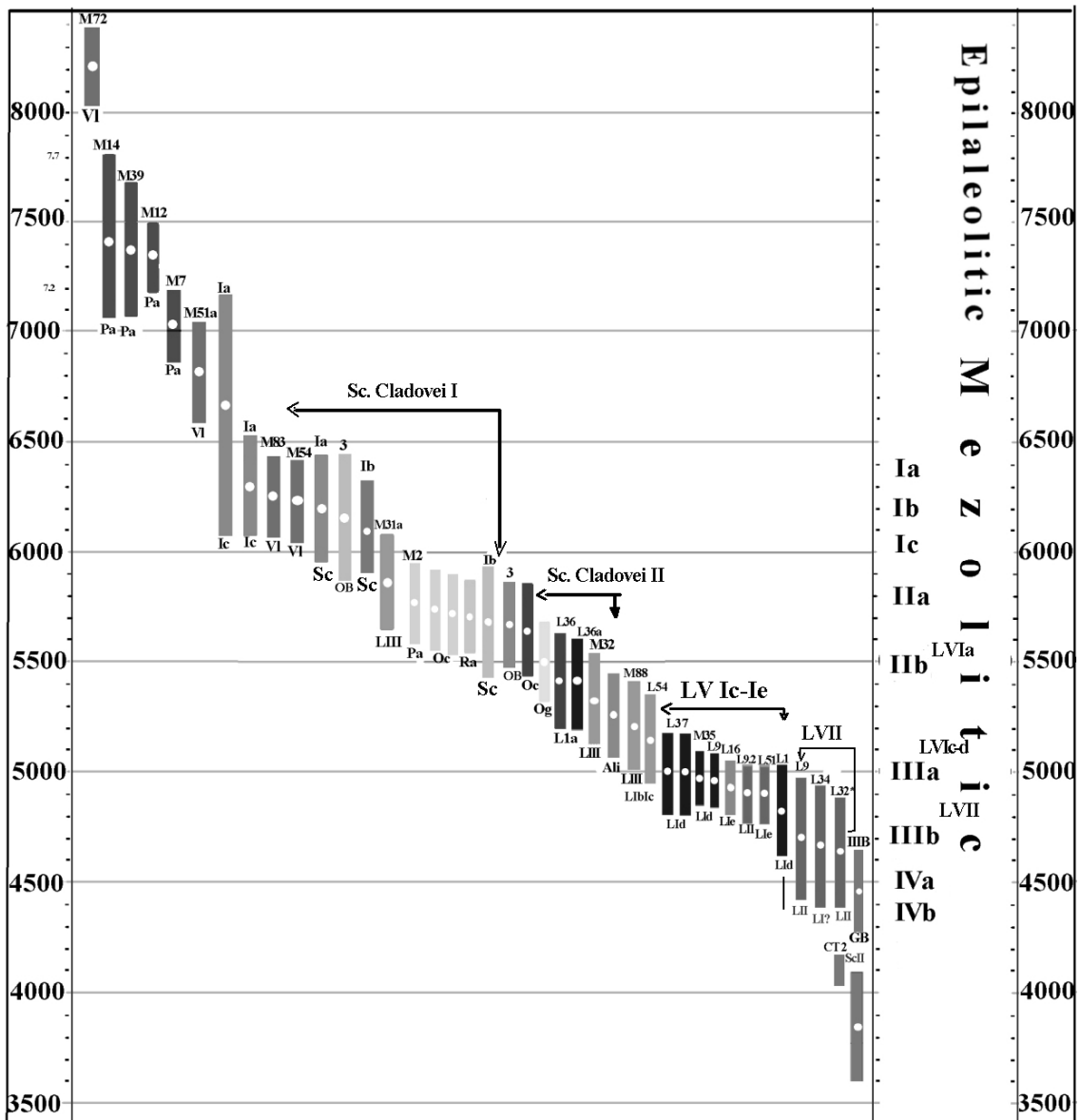
Pietrele sculptate sunt dintr-o roc\ local\, aflat\ pe malul românesc al Dun\rii, în grohoti[urile de la muntele Trescav\]. Unele din aceste piese au fost g\site în vecin\tatea unor blocuri mari de stânc\ sau a unor vetre formând un adev\rat altar de jertf\. La un alt exemplar, g\sit lâng\ una din vetre, se observ\ aceea[i manier\ de redare [i schematizare a sculpturii. Aceste schematiz\ri sunt impuse de ritualuri de cult privind mitologia str\mo[ului mitic al pe[telui vânat, a rela]iei dintre pescar [i str\mo[, pescar [i divinitate, invocat în ritualuri pentru a le câ[tiga bun\voin]a.

Cronologia [i geneza

Num\rul mare de date C¹⁴ este explicabil prin interesul deosebit fa\ de impresionantele descoperiri de la Lepenski Vir. Am adunat datele de C¹⁴ ap\ruite în diferite publica]ii (Quitta 1969; Srejovi] 1969, 39; 1969a; 1969b; Radovanovi] 1996, apud Bonsall et alii 2000, 130, fig. 8; Roksandi] 2000, 27, 31 [. a.) [i le-am în[iruit. O observa]ie, locuin]a 51 apare pe plan **LV Ic**, dar este atribuit\ nivelului **LV Ie**, iar datele calibrate corespund nivelului **LV 1e**. Nu mai pu]in interesante sunt [i descoperirile apar]inând culturii Schela Cladovei (Boronean] 2000, 84 [i urm., pentru cronologie [i bibl.).

Datele C¹⁴ le-am în[iruit în ordinea dat\rii, folosind un program de recalibrare mai recent (OxCal 3.5 2000) (tabel 2) [i am notat în josul fiec\rei date simbolul pentru localitate [i nivel : VI=Vlssac; Pa=Padina; Ic=lcoana; OB=Ostrovu Banului; Og=Ogradena; L=Lepenski Vir urmat de nivele cu I-III sau 1...; Ali=Alibeg; CT=Dubova – Cuina Turcului; GB=Gura Baciului; SC=Star.evo – Cri[; CBA=chalcoliticul balcano-anatolian. Am mai introdus în tabel o analiz\ C¹⁴ de la Gura Baciului pentru datarea etapelor târzii ale culturii Star.evo – Cri[, confirmat\ de altfel de alte date de la Cârcea, Trestiana sau cele din Vin.a. A, contemporane cu etapele târzii Star.evo – Cri[(pentru sincronisme vezi: Lazarovici Gh. 1983; 1992; 1993; 1995; 1996a; [.a.; Lazarovici Gh., Nica 1991). Nu am putut studia lucrarea doamnei I. Radovanovi] (1992), din care motive am f\cut doar trimiteri indirecte. Autoarea sincronizeaz\ descoperirile neolitice ceramice cu faza a 4-a a mezoliticului din Clisur\ (Radovanovi] 1996, 42-43 [i bibl.).

Tot mai mul]i speciali]ti accept\ ideea contemporaneit\]ii [i coexisten]ei celor dou\ moduri de produc]ie, mai exact dintre descoperirile mezolitice din Clisur\ [i neoliticul timpuriu (Roksandi] 2000, 8). Noi am definit prin termenul de Star.evo-Cri[neoliticul timpuriu din regiunea carpato – dun\rean\, acceptând dezvolt\ri locale, dinamice ca variante locale sau grupe, pentru unele perioade (Lazarovici Gh. 1977; 1979; 1983; 1984; 1992; 1993; 1995; 1996; 2001c; Lazarovici Gh., Nica 1991).

Tabel 2. Datele C^{14} (OxCal 3.5 – 2000) în tabel au fost calibrate cu 2σ (SC, Star. *exo-Cri*)

Pe malul românesc, ca de altfel [i pe malul sârbesc, unde erau spa]ii prielnice agriculturii (Aiman, Velešnica etc.) se constat\ prezen]a unor comunit\]i neolitice timpurii a c\ror ocupa]ie de baz\ era agricultura. La Gornea – *Locurile Lungi*, cele mai multe resturi osteologice apar]ineau bovinelor, 34,6%, animalele domestice reprezentând 80% din cele descoperite (Tr\nc\ – El Susi 1985-1986, 41-45; El Susi 1996, 32-34). La acea vreme descoperirile au fost atribuite etapei SC IIIB (Lazarovici Gh. 1977). Analizând din nou descoperirile de la Gornea - *Locurile Lungi*, pe baza rezultatelor privind definirea migra]iei a doua, pe baza descoperirilor din nivelul II de la Gura Baciului [i de la { eu[a (Lazarovici Gh., Maxim 1995; Lazarovici Gh. 2001c; 2004c), consider\m c\ descoperirile apar]in etapei SC IIb, aflate în proces de retardare [i nu SC IIIB, cum publicasem anterior (Lazarovici Gh. 1977; 1979 s.v. Gornea).

În această perioad\, la Pojejena - *Nucet*, tot o sta]iune timpurie, speciile domestice sunt în procent de 51,1% (El Susi 1996 [i tab. 1), iar la Foeni - *Sta]ia de gaz*, ele ating un procentaj de 82% (El Susi 2002).

Arhitectura

Stajiunea cel mai intens cercetată [i care a stârnit cel mai viu interes, prin descoperirile excep]ionale de art\ [i prin arhitectur\, este cea de la Lepenski Vir. În arhitectur\ au fost semnalate [apte nivele, unul mai s\rac, Proto - Lepenski Vir, ca [i la Vlasac (Srejovi, Letica 1978, 1, pl. XV-XXIX) marcat de vetre dreptunghiulare, orientate EV, situate la 8 -10 m distan]\ (Srejovi, 1969, fig. 29, 279; 1969a, 15; 1978, 23 sq), ce avea construc]ii de 4 x 3, 3,5 x 2,5 m.

A[ez\urile

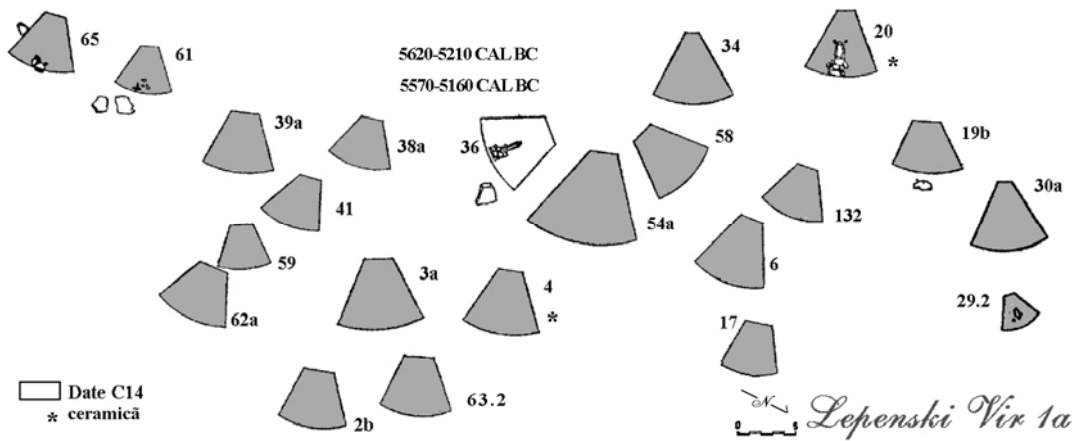

Fig. I.42. Lepenski Vir 1a, dup\ Srejovi

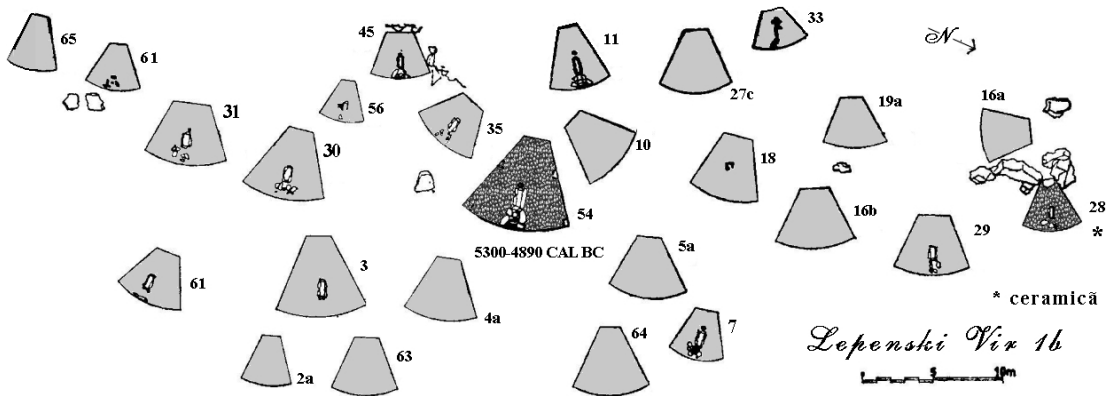
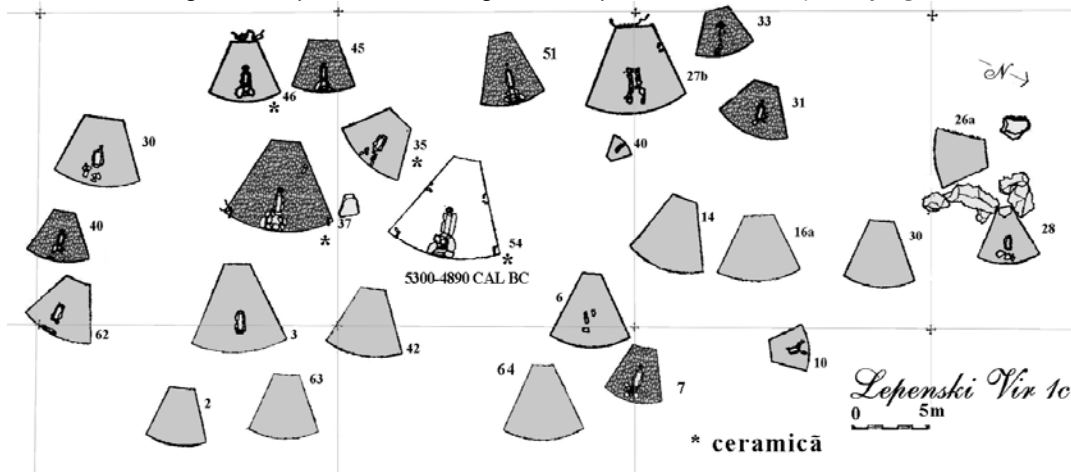

Fig. I.43. Lepenski Vir 1b; Fig. I.44. Lepenski Vir 1c, dup\ Srejovi

Informații mai bogate sunt pentru Lepenski Vir [i Padina (Jovanović 1984b, 166-167). În centru în **nivelul LV Ib** (Fig. 1.43) se menține nucleul central, acum apar [i grupări de trei case (2-3-63, 7-64-5a, 18-16b-19a, 29-28-16a, 45-56-35, poate 51-30-61), de [i se p[streaz[[i unele din grupările anterioare de câte două case ale a[ezării de la Lepenski Vir, **nivel Ia** (Fig. 1.42). Construcțiile de form[trapezoidal[, cu partea din fa[în arc de cerc, sunt dispuse radial în jurul centrului, fiind formate din patru locuințe (L 34, L 58, L 54a, L36 aceasta cu 2 date C¹⁴) dispuse radial. Cea mai mare construcție are deschiderea orientat[spre Dun[re. Celelalte sunt grupate câte două, trei sau patru. În mijlocul grupului central, trebuie s[se fi aflat un st[lp de lemn, o coloan[, marcând acea *axis mundi*, iar cele patru locuințe cele patru v[nturi (direcții). Fiind o stațiune cu caracter cultic (num[rul mare de statui de piatr[), ni se pare firesc ca [i aranjamentele s[aib[anumite semnificații. Dezvoltarea din nivelurile urm[toare, confirm[complexitatea gândirii din acele vremuri [i evoluția arhitecturii sacre. Ceramic[apare în L 4 [i L 20.

Dou[sanctuare (considerate, pe bun[dreptate cele cu sculpturi monumentale) sunt situate: unul în centru, de dimensiuni mai mari; altul spre amonte, spre NE. În locuința central[, L 54, a fost descoperit un vas Starčevo-Cri[(Radovanović 2001).

În **nivelul LV Ic** (Fig. 1.44) se constat[[apte complexe cu obiecte de cult, sculpturi, considerate sanctuare. Predomin[grupările de patru complexe, în centru este o astfel de grupare, un complex mai mare înconjurat de trei sanctuare. Spre ESE e o alt[grupare tot din patru complexe, din care două sanctuare [i o grupare de patru spre ENE, restul sunt grupări de trei sau mai rar câte unul (L18). Exist[un spațiu central (zona L9). Ceramic[apare în L28 [i L54 (Srejović 1969, 299) dar [i în complexele 35, 37, 46, 54.

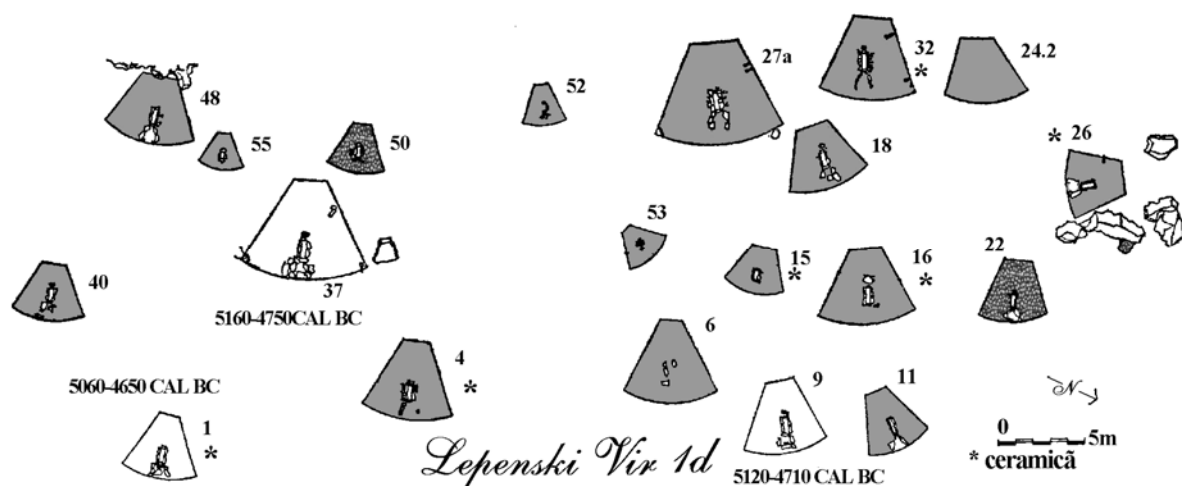

Fig. 1.45. Lepenski Vir Id, după Srejović

În **nivelul LV Id** (Fig. 1.45) se reduce num[rul de complexe. Sunt grupe de câte patru complexe care au deschiderea spre aceea[direcție. Mai apare o grupare de cinci complexe în jum[tatea de NE [i un num[r mare de complexe izolate, cu orientări diferite (L52, L40, L1, L53, L22, L26). Exist[cel puțin trei spații centrale. Trebuie s[remarc[m c[acum construcțiile mici sunt de cele mai multe ori cele izolate. Ceramic[apare în complexele 1, 4, 15, 16, 26, 32.

În **nivelul LV Ie** (Fig. I.46) centrul se mută spre NV, unde sunt trei sanctuare (L24, L23, L21), în rest apare câte un complex sau două (L1, L50, L60, 26), cu orientări diferite (construcțiile L55-L48, L4-42).

În stațiune se constată o intensă și vie activitate arhitecturală. Modificările însă nu sunt structurale și nu impun eforturi umane deosebite. Din păcate, nu există descrieri tehnice detaliate privind obiectele mărunte, de aceea nu se poate aprecia intensitatea de locuire și diferențele dintre un complex sau altul, din acest punct de vedere. Plasarea pe același plan a tuturor complexelor arată o păstrare a locului (Srejović 1969, 89, fig. 19). Poate că este vorba de grupuri familiare sau zonale, dacă considerăm că este vorba de un centru de cult pentru comunitățile din întreaga zonă a Porților de Fier.

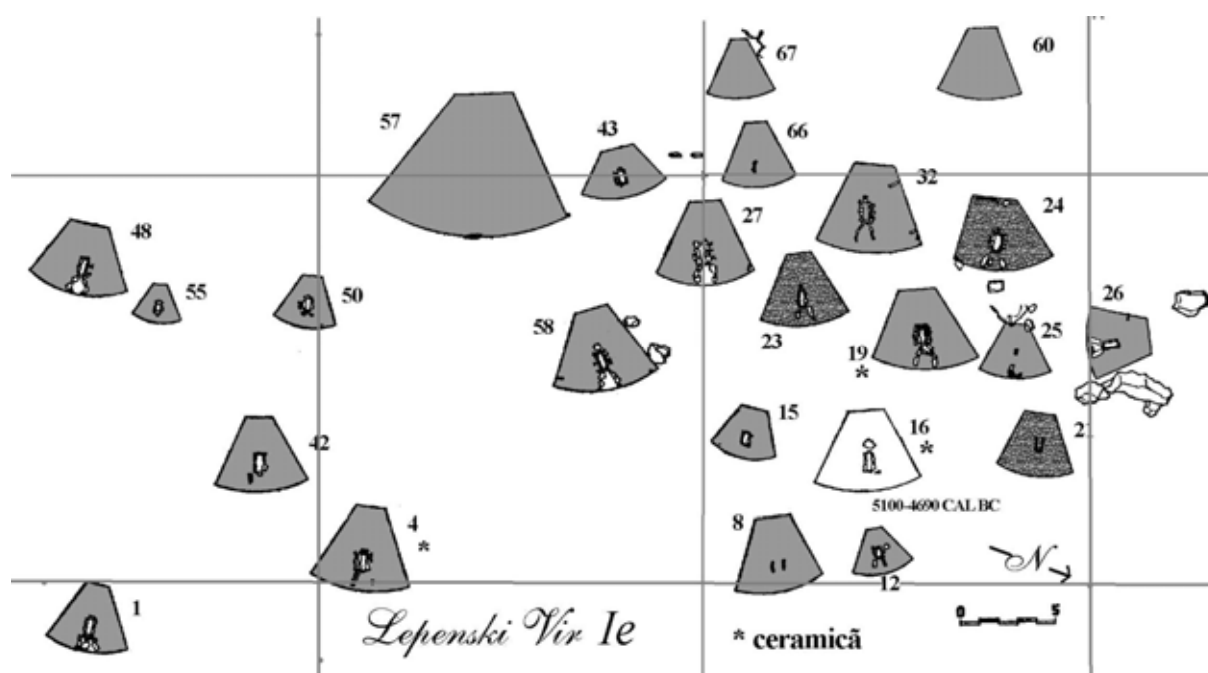

Fig. I.46. Lepenski Vir Ie, după Srejović

În vremea efectuării cercetărilor pe ambele maluri ale Dunării, au existat slabe colaborări și conlucrări între specialiști, iar referirile sunt de cele mai multe ori de ordin general. Același lucru se poate spune și despre descoperirile de pe malul românesc.

Din studiul geometrizării spațiului, se observă regula trapezului în spațiul stațiunii, atât pentru spațiul gol, central, cât și pentru marile construcții ce pot indica unul sau mai multe centre (vezi și situația similară de la Padina) ale sitului în diferite perioade, sau folosite în diferite perioade, legate de evenimente economice sau sezoniero-astronomice ori cultice.

Ceramică apare în complexe 4 și 16 (Srejović 1969, 269).

Nivelul LV II (Fig. I.47) conține cele mai numeroase complexe. Foarte probabil construcțiile nu aveau podeaua la fel ca celelalte, iar săpăturile fiind la început a fost dificil sau imposibil de a se delimita nivelurile de refaceri. Acestea au avut, după cum se poate observa din plan, cel puțin două-trei etape de refaceri. Delimitarea mai dificilă se datorează și faptului că o parte din locuirile staro-eviene au afectat mai mult sau mai puțin aceste

complexe. Considerăm că această stațiune este posibil să fie un sit sezonier, pentru o mare parte a locuitorilor [și doar puțini erau cei care locuiau aici permanent.

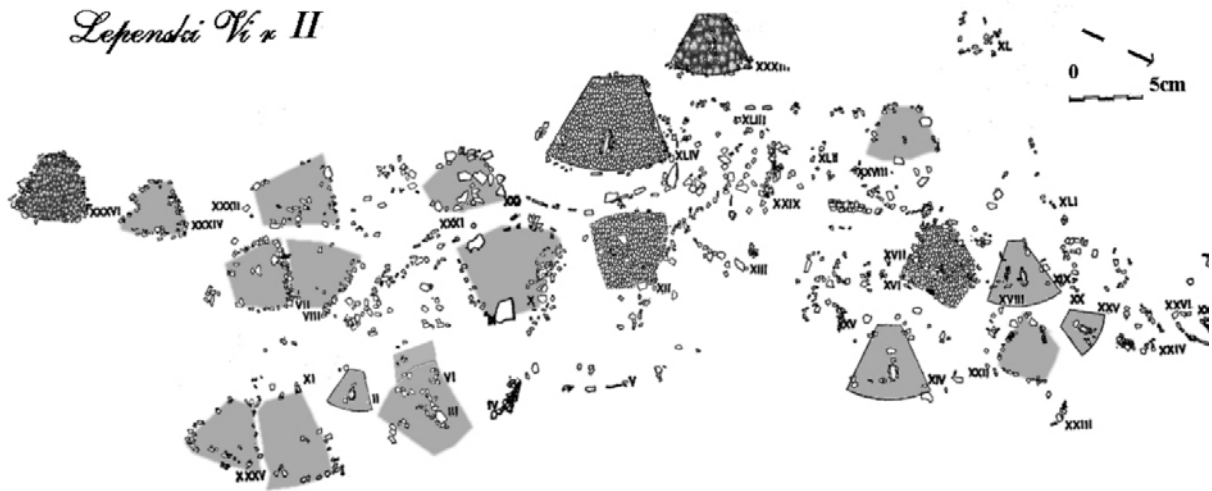

Fig. I.47. Lepenski Vir II, după Srejšović

Această sezonaliitate se leagă de caracterul cultic al sitului, credem noi, vremea în care vin la mal peștii mari pentru a depune icrele [și foarte probabil [și pentru alte perioade, legate de anumite sărbători sau întâlniri periodice legate de pescuit, poate vânătoare sau inițiere. În acest fel, prezența unui număr mare de sculpturi, o arhitectură deosebită, face ca stațiunea să difere fundamental de celelalte situri ale civilizației.

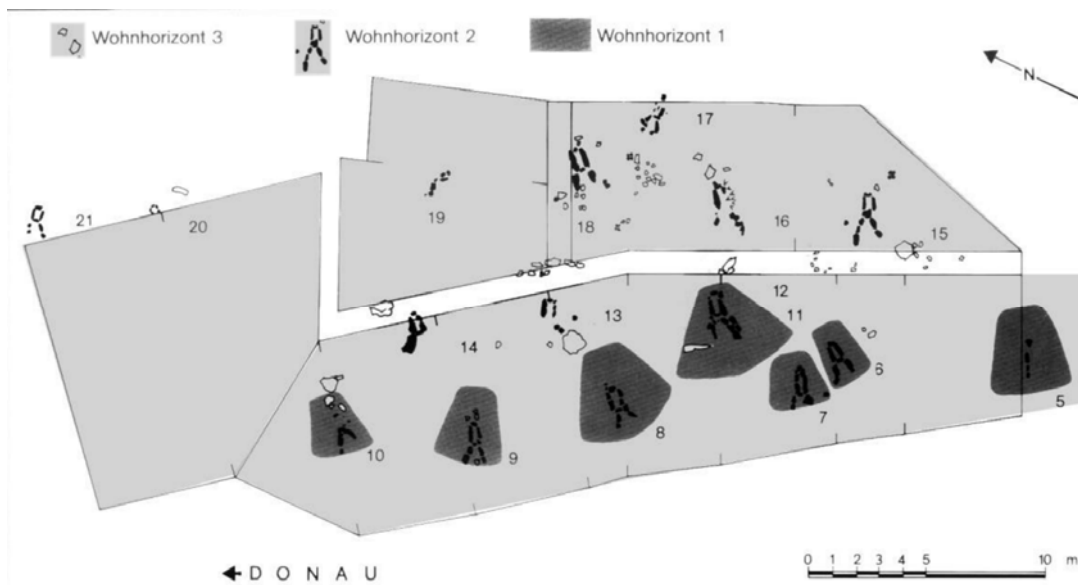

Fig. I.48. Padina, nivelurile I-III, după B. Jovanović

O altă stațiune cu o arhitectură similară este cea de la **Padina** (Jovanović 1966; 1968; 1969; 1971; 1972; 1974; 1975; 1984). Acolo au fost semnalate trei orizonturi de locuire. Cel mai bine s-au păstrat vetrele de foc, fiind cel mai puțin afectate, similare în fiecare nivel. Construcțiile au un plan trapezoidal, plan ce trebuie să fi fost [și în celelalte nivele. Locuințele sunt orientate cu intrarea spre sud.

Datele de C^{14} arată că stăruia este în mare parte mai timpurie decât cea de la Lepenski Vir, contemporană cu unele morminte de la Vlasac. Descoperirile de la Padina, în raport de datele C^{14} sunt contemporane cu cele de la Schela Cladovei (Fig. I.48).

La **Schela Cladovei** cele mai importante cercetări au fost efectuate de către V. Boroneanț. Publicarea cuprinde înșurpujine date tehnice privind complexe. Cercetările au fost modeste, s-au efectuat pe secțiuni (casete, care au avut dimensiuni foarte mici, încât multe din complexe au rămas doar parțial cercetate. Sunt foarte puține planuri și relevee cu detalii tehnice, din care motive nu se poate spune foarte mult despre forma sau dimensiunile lor sau despre succesiunea stratigrafică. Este înșurpujine foarte probabil ca arhitectura așezării să fi fost alta decât cea de la Lepenski și Padina, locuințele să fi avut formă de patrulater, nu trapezoidale, doar vetrele de foc fiind similare.

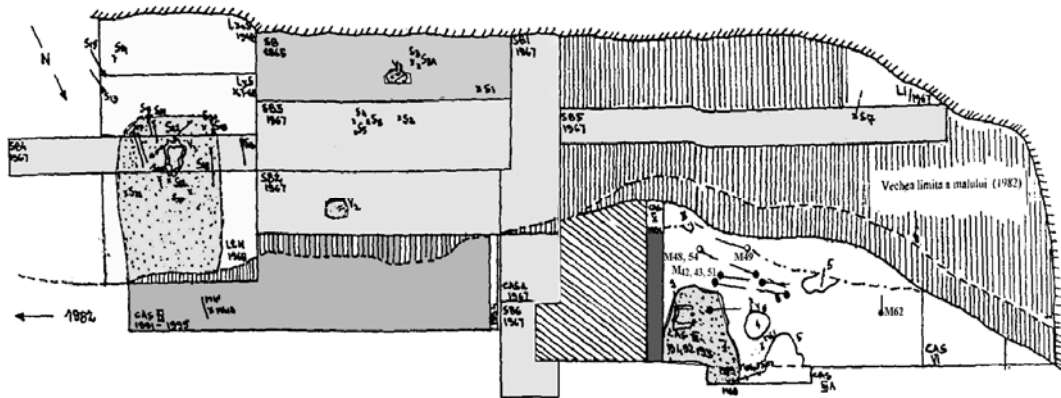
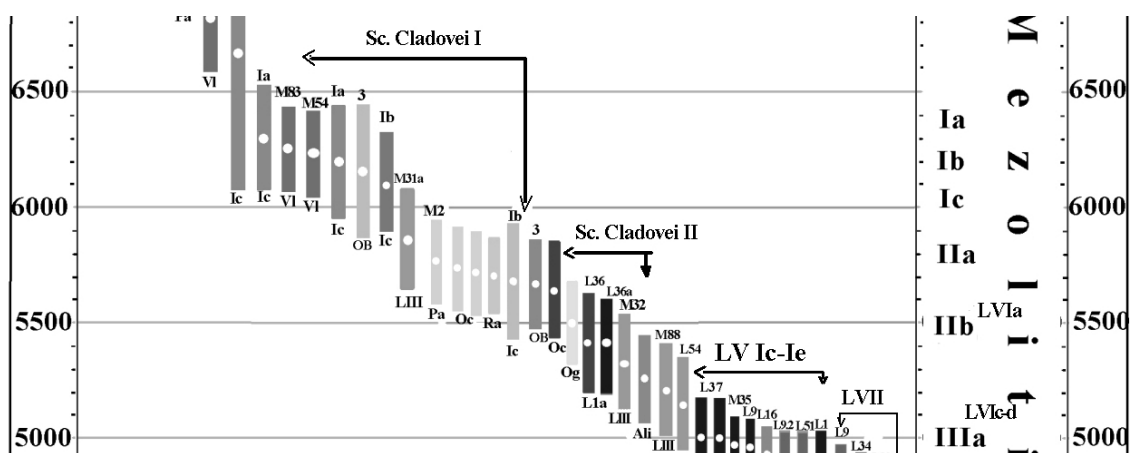

Fig. I.49. Planul și părțile de la Schela Cladovei, după V. Boroneanț

De altfel, datele C^{14} (Tabel 3) situează evoluția acestui grup cultural într-o etapă puțin anterioară descoperirilor de la Lepenski Vir, la fel este și situația mormintelor. Cel mai timpuriu M52, 8570 ± 105 BP, iese în afara limitei de calibrare (a programului nostru), celelalte (M43, M55, M49, M42, M48, M50) sunt între 6820 – 6130 CAL BC după calibrările noastre (OxCal 2000, 3.), iar după datele lui C. Bonsall datele calibrate sunt între 7450 și 6439 CAL BC, cu 2σ (Bonsall et alii 2000, 123, tab 3). Mormintele sunt asociate unor complexe, altele le suprapun.

Tabel 3. Cronologia stăruinilor culturii Schela Cladovei

Prescurtările din tabelul 3: Sc=Schela Cladovei, Ic=Icoana, OB=Ostrovu Banului, Ra=Râzvrata, Oc=Ostrovu Corbului; Og=Ogradena.

La Schela Cladovei, sub nivelul SC III, apar complexe de piatră dreptunghiulare sau trapezoidale, nu foarte clar delimitate (Fig. I.50-51). Se observă uneori existența mai multor nivele anterioare afectate de noile construcții sau de mormintele din zonă.

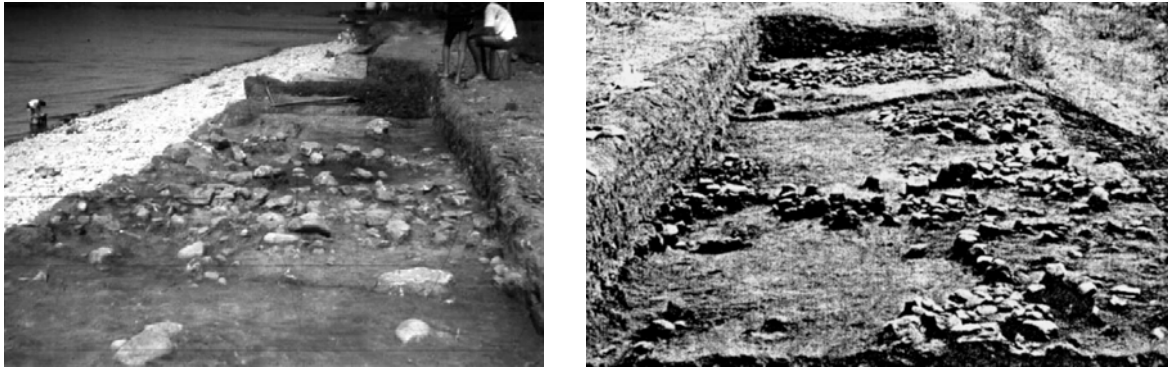

Fig. I.50a-b. Schela Cladovei, complexe din piatră, după V. Boronean

Săparea pe secțiuni [și casete nu a permis aprecierea exactă a formelor și etapele de refacere sau refacerile pe același loc și orizontul lor. Fiind și o săpătură pe o terasă a Dunării, afectată de un pârâu din apropiere, nu au fost sesizate detalii privind gropile de structură (stâlpi sau pari sau nu au fost publicate?). Distanța dintre locuințe nu este mare, supra-punerile sunt numeroase (Fig. I.50b-51). În faza recentă a locuințelor de suprafață, ele sunt la distanță mai mare unele de altele (Fig. I.50-51). În faza veche vetrele sunt de dimensiuni mai mari (Fig. I.51). În cultura Schela Cladovei în aerisite sunt trei tipuri de locuințe: adâncite (bordeie), semiadâncite (semibordeie) și locuințe de suprafață. În toate se află vetre de foc (Boronean 2000, 108). De obicei în etapele vechi de locuire acestea sunt neamenajate, apoi au o grădină din blocuri de piatră de formă ovală sau dreptunghiulară (Boronean 2000, 108).

Fig. I.51. Schela Cladovei, complexe și morminte mezolitice, după V. Boronean

Cazanele. La Cazanele Mari (Dubova - Cuina Turcului) și Cazanele Mici există numeroase peșteri (Peștera Veterani: Peșterile lui Climente I, Climente II), iar Dunărea are aici cea mai mică lăjime și cea mai mare adâncime (80 x 80 m). Aceste locuri oferă condiții excelente pentru pescarii de pește mare. De altfel și stâncile sunt impunătoare, stimulând psihologia celor care se află acolo. În aceste zone, în epipaleolitic și mezolitic sunt numeroase locuiri în peșteri. Cele mai importante sunt cele de la Peștera lui Climente (Boronean 1958) și din grotă Cuina Turcului (Păunescu 1972; 1976; Petrescu 2000, 40-44). În zona Cazanelor Mici au fost semnalate cele mai multe urme de locuire, zona fiind mai ferită de vânturi și având un număr mai mare de peșteri.

Locuințele

La Lepenski Vir au fost studiate cel mai bine complexele de locuit și au fost adunate cele mai multe și bogate informații. Dimensiunile locuințelor variază, nu atât în raport de nivelurile de locuire, cât mai ales în funcție de poziția lor în gruparea din care fac parte. În nivelurile I și II cea mai mare construcție se află în centru. În nivelul Ic, sunt trei asemenea grupări cu câte un complex mai important, iar unele sunt sanctuare, altele sunt înconjurate de unul-două sanctuare (Srejović 1968, 93 și urm.; 1981, 8, 10, 15-16, 23, 25, 60 [i. a.; Kat. 2 și urm.).

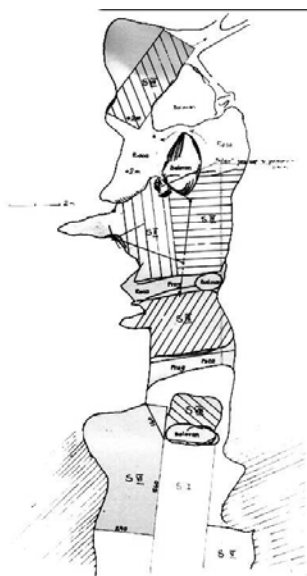

Fig. 1.52. Peștera lui Climente II, după V. Boronean

Fig. 1.53. Dubova cu zonele Sacovița și Mare, Cuina Turcului, Peștera lui Climente, după V. Boronean

Locuințele au forma unor colibe trapezoidale cu o vatră mare de foc în interior, dar cu spațiu foarte mic între complexe. Forma lor se înscrie în numărul de aur al proporției triunghiului echilateral. Din acest plan, dacă este eliminat vârful se obține trapezul perfect.

Proporțiile din interior, vatra de foc, gura vetrei, toate se încadrează în proporțiile precizate, ceea ce presupune nu doar o unitate de măsură, dar și multiplicarea ei cu numerele 3 și 4, ajungându-se astfel la numerologia sacră (Fig. 1.54-55: Srejović 1981, 25).

Forma trapezoidală a locuinței a inspirat pe D. Srejović (Srejović 1981, 40-41, pl. 64, 160) să asemuiască planul unei locuințe de la Lepenski Vir cu un schelet în aceeași poziție

„broască”. Ideea a pornit de la figura vetrei din sanctuarul L9 (Fig. 1.56). Uterul [i pântecul ar corespunde vetrei de foc (în organism transformarea produselor are loc în pântec [i tot acolo are loc regenerarea vie]ii). În pozi]ia pe care o sugereaz\ D. Srejovi] [i Maria Gimbutas, prin asocierea corp – schelet – locuin]\ – vatr\, se afl\ o întreg\ filozofie privind via]a, geneza, na[terea.

Sistemul de construire este tipic pentru colibe, acoperite cu piei de animale sau lemne. Din planul de mai jos se pot observa gropile de stâlp ascu]ite, îngropate (cele cu negru) [i bârne sau pari (cele de sprijin se afl\ în col]uri, fixate u[or în podea).

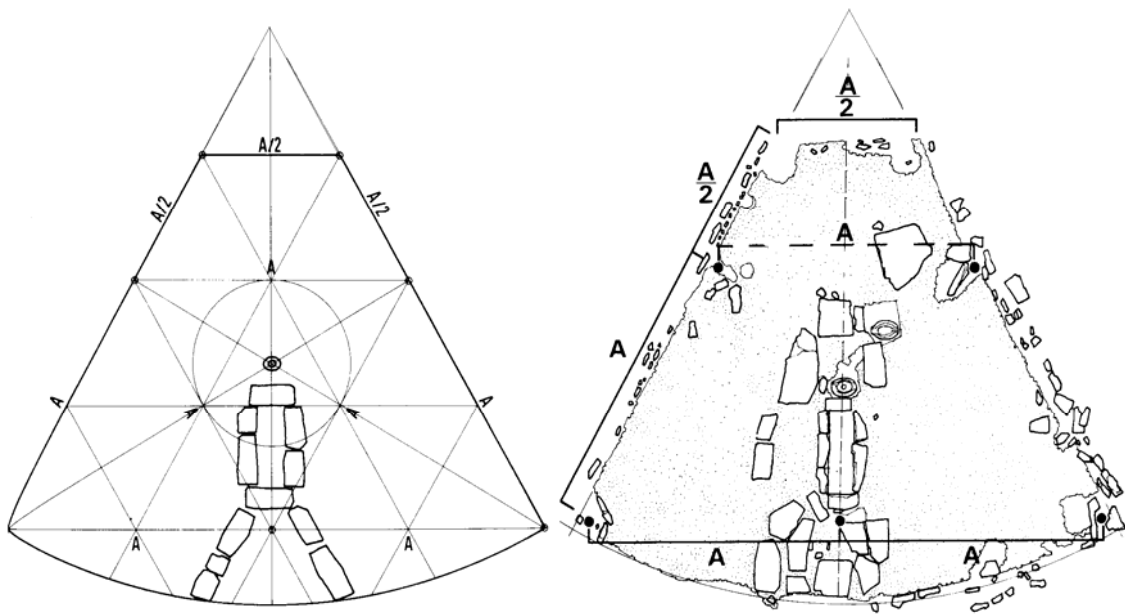

Fig. 1.54a. Locuin]a sanctuar L 44 b)▲

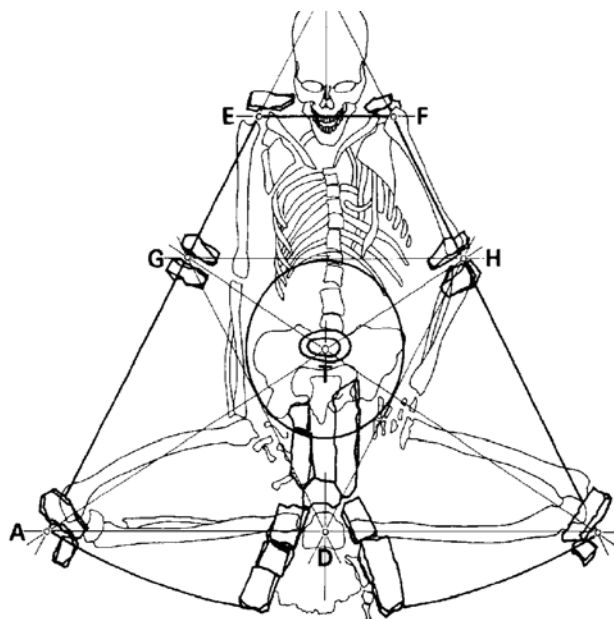

Fig. 1.55. Lepenski Vir pozi]ie de schelet pe plan de locuin]\.
Proto - Lepenski Vir, dup\ Srejovi] [i Gimbutas

Fig. 1.56. Lepenski Vir Locuin]a 9

Pietrele de pe margine serveau la fixarea bânelor sau pieilor de animale (atunci când sunt mai puține [i nefixate) (Fig. I.57, 59). La Vlasac, într-o etapă mai veche sunt stâlpi de mari dimensiuni fixați în anjuri sau pe marginea nivelurilor, pentru a obține orizontala (Fig. I.58).

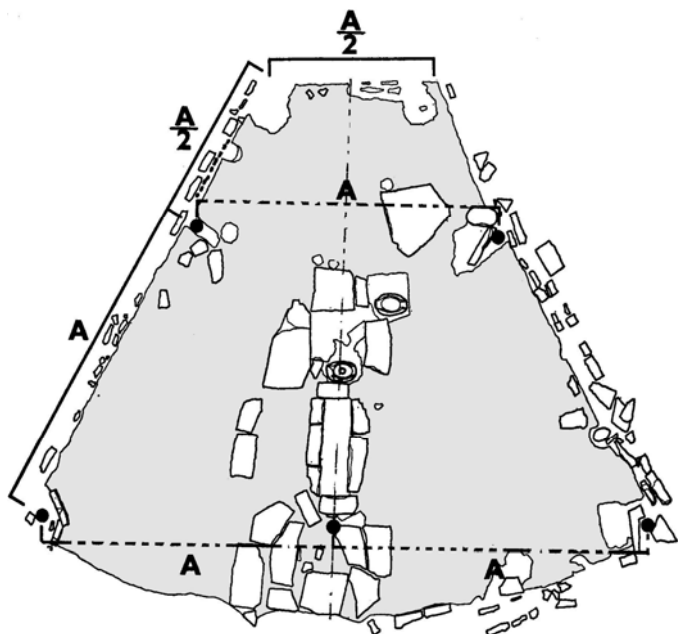

Fig. I.57. Lepenski Vir L 54, după Srejović

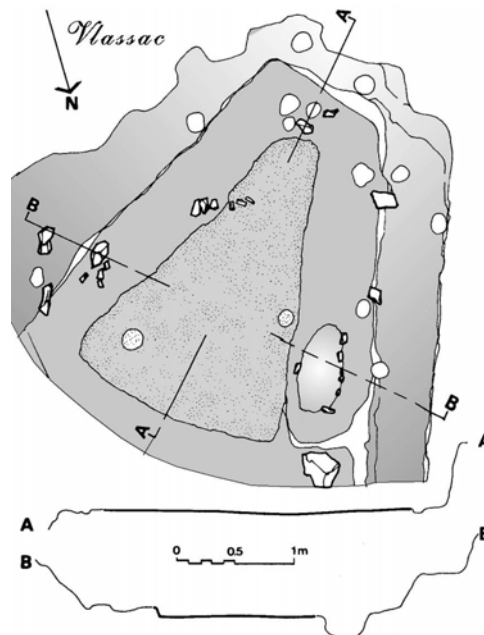

Fig. I.58. Vlasac, locuință trapezoidală, după Srejović, Letica

Unele găuri de stâlp din interior, de la Vlasac, arată un alt sistem de construcție a structurii de pari. Anjurile laterale ale locuinței de la Vlasac ar avea menirea de a dirija apele pluviale pentru a nu intra în locuință, ceea ce dovedește că este vorba de locuințe de durată. Multe din locuințele de mici dimensiuni par să aparțină doar unei persoane, în acest caz avem de a face cu vânători izolați.

Pentru Lepenski Vir sunt câteva modele de reconstituire din plan și profil a construcțiilor, desigur pe baza gropilor de stâlp, precum și a structurilor minime de pari necesari pentru scheletul locuinței.

Toate aceste reconstituiri sunt extrem de importante, deoarece permit imaginarea modului de viață dintr-o asemenea locuință.

Dacă pentru locuințele de mari dimensiuni de circa 3 x 4 m nu sunt probleme privind viața în sezonul cald sau rece, locuințele de mici dimensiuni nu pot adăposti familii cu copii și hrana necesară pentru o anumită perioadă de timp.

Numărul mare de sanctuare și altare, prezente în fiecare nivel, depunerile rituale ne determină să ne gândim la o stațiune cu rol de cult, de inițiere, pentru toate comunitățile mezolitice din zona Clisurii, poate de pe ambele maluri, dacă ne gândim la descoperirea unor piese de tip Lepenski Vir la Cuina Turcului (Păunescu 1970a; 1972; 1976; Petrescu 2000, 40-44).

În cultura Schela Cladovei cele mai vechi tipuri de locuințe sunt bordeiele sau locuințele îngropate. Acestea sunt de formă ovală (Fig. I.51-52) și au un cuptor oval. În centru se găsește o groapă pentru stâlpul care sprijinea acoperișul.

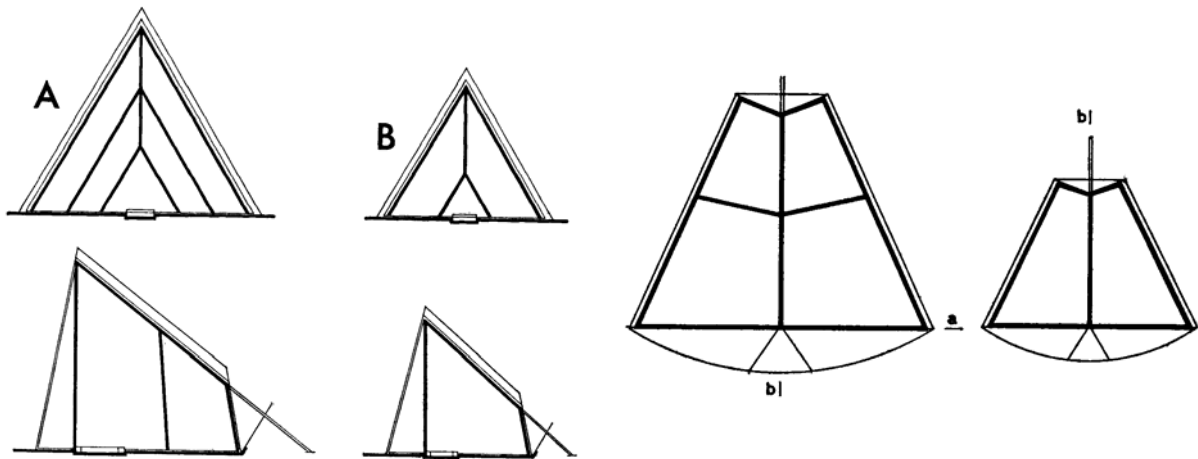

Fig. I.59. Reconstituiri de structuri de case, cultura Lepenski Vir, după Srejović

Asemenea complexe apar la Veterani, Icoana I și Răzvrata (Boronean] 2000, 108, Fig. I.102.1). Locuințele semiadâncite au o formă ovală sau trapezoidală (Fig. I.60) au în interior o vatră neamenajată sau cu gardin format din galeți sau dale de piatră (Boronean] 2000, 108), (Fig. I.61-62, nivelul cu pietre). În marginea locuințelor sau în perimetrul lor sunt îngropate morșii (Fig. I.60-62).

Fig. I.60. a) Schela Cladovei, b) după V. Boronean]

Locuințele de suprafață în faza veche sunt patrulaterale (Alibeg: Fig. I.61-62), cu vatra plasată pe o margine, iar în faza recentă locuința era trapezoidală, cu așezuri de par (nemarcate), cu vatră cu gardin, trapezoidală ca formă, situată în centru (Boronean] 2000, 108; Luca 2005, 71.4). La Ostrovu Banului bordeiele aveau trei etape de funcționare (Fig. I.60): în faza veche vatra nu este marcată, fiind probabil din cele cu pietre (Fig. I.61). În fazele recente, ambele erau semiadâncite și aveau vetre cu lespezi pe margine sau pe fund, unde este o lespede foarte mare (Fig. I.62). Locuințele de suprafață sunt de formă

rectangular\ (paralelogram Fig. I.62: Boronean] 2000, fig. 20). Asemenea construc]ii sunt caracteristice pentru etapele târzii, fiind descoperite la Icoana II, R\zvrată [i Ostrovu Mare, la kilometrul 875 (Boronean] 2000, 109).

Fig. I.61. Alibeg locuin] cu plan patrulater nivel I [i trapezoidal, niv. II, după V. Boronean]

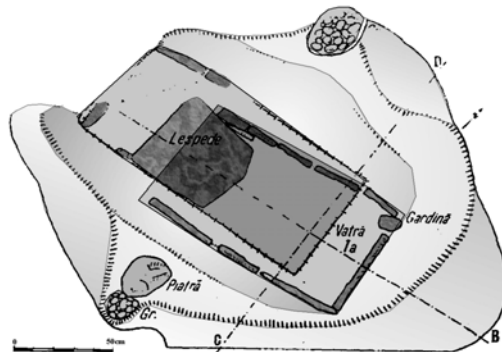

Fig. I.62. Ostrovu Banului, locuin]e semiadâncite, după V. Boronean]

Locuin]e trapezoidale, triunghiulare, semiadâncite sunt [i la Vlasac (adâncirea era determinat\ acolo de existen]a unei pante) (Srejovi, Letica 1978, 16-51). Tehnica de construire a vetrelor este caracteristic\ etapelor mezolitice timpurii de pe ambele maluri ale Dun\rii. Aceasta ne face s\ ne gândim c\ este vorba de acelea[i tipuri de comunit\], cu leg\aturi între ele. Foarte probabil comunit\]ile neolitice vehiculeaz\ dinspre Transilvania sarea, necesar\ conserv\rii.

Vetrele [i cuptoarele

La Lepenski Vir [i Padina cele mai multe din vetre au camera de ardere [i gura pentru lemne amenajate în asemenea fel încât sugereaz\ figura uman\ (Fig. I.54-57).

Fig. I.63. Colib\, reconstituire, c. Lepenski Vir – Schela Cladovei, după Srejovi

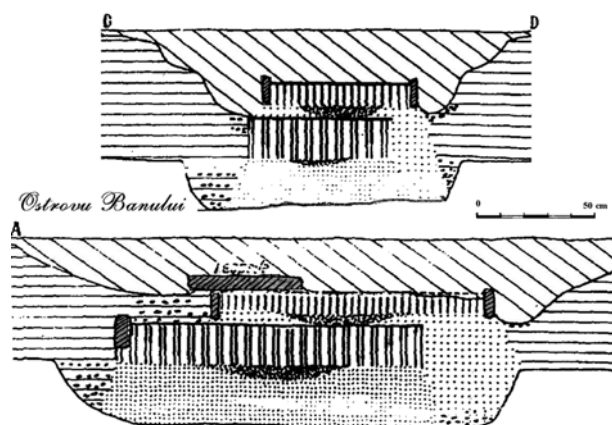

Fig. I.64. Ostrovu Banului (S1), după V. Boronean]

În descoperirile culturii Schela Cladovei acestea sunt de form\ dreptunghiular\, ovale (în bordeie [i semibordeie; deci în fazele timpurii) sau patrulatere (Boronean] 2000, 109). În fazele timpurii ale unor locuin]e, vetrele sunt simple, la fel [i la Vlasac (Letica 1969, X/1-4; Srejovi, Letica 1978, XV-XXIX [. a.), mai apoi, în etapele târzii (fazele 3-4; la Icoana II,

Răzvrata, Ostrovu Mare) sunt refăcute cu blocuri mari de piatră, iar uneori chiar cu lespezi foarte mari (Fig. I. 62). Cele mai multe sunt plasate în centrul locuinței, dar sunt și în colțuri sau la exterior (Boronean 2000, 109; Petrescu 2000, 40-44).

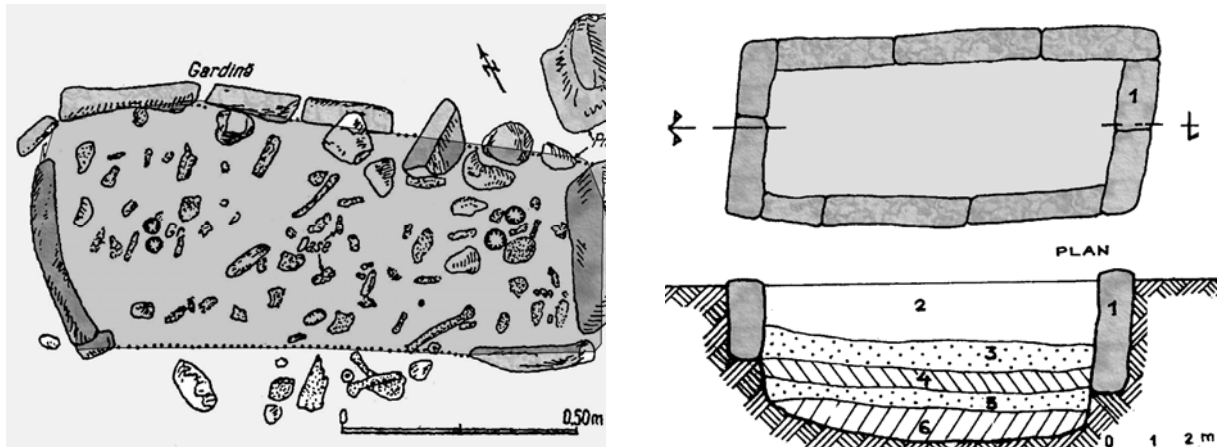

Fig. I.65. Ostrovu Banului: a) vatră cu gardină;
b) vatră (S4), cultura Schela Cladovei fazele III-IV, după V. Boroneanț

Viaja spirituală legată de arhitectură

Așa cum s-a putut observa în Orient, coloana era elementul arhitectonic principal pe care comunitățile pre-neolitice executau lucrări sculpturale monumentale.

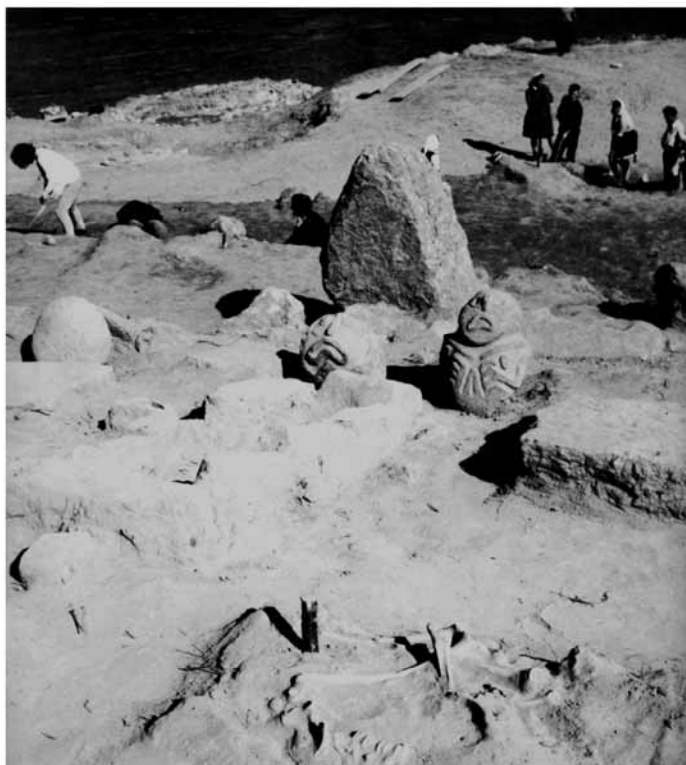

Fig. I.66a. Lepenski Vir II, sanctuarul 44 (după Srejović)

sanctuare, fiind străjuite de sculpturi redând desigur

În regiunea Porților de Fier coloana apare mai rar; astfel, în unul din sanctuarele centrale ale nivelului Lepenski Vir II apare un **bloc monumental triunghiular** (Fig. I.59a), o stea poate. El marchează sau sugerează poate muntele sfânt, cel care se află peste Dunăre, în fața stațiunii de la Lepenski Vir, numit Trescav, cel din ale cărui bolovănișuri au fost executate unele din sculpturile de aici. Mai remarcăm forma trapezoidală a vârfului muntelui, formă redată în planul sanctuarelor și locuințelor. Pietre, **lespezi monumentale** apar în

masa altarului. O lespede uria[\ din L28b este plasat\ sub stânc\ (Fig. I.61).

Lepenski Vir 2 L44

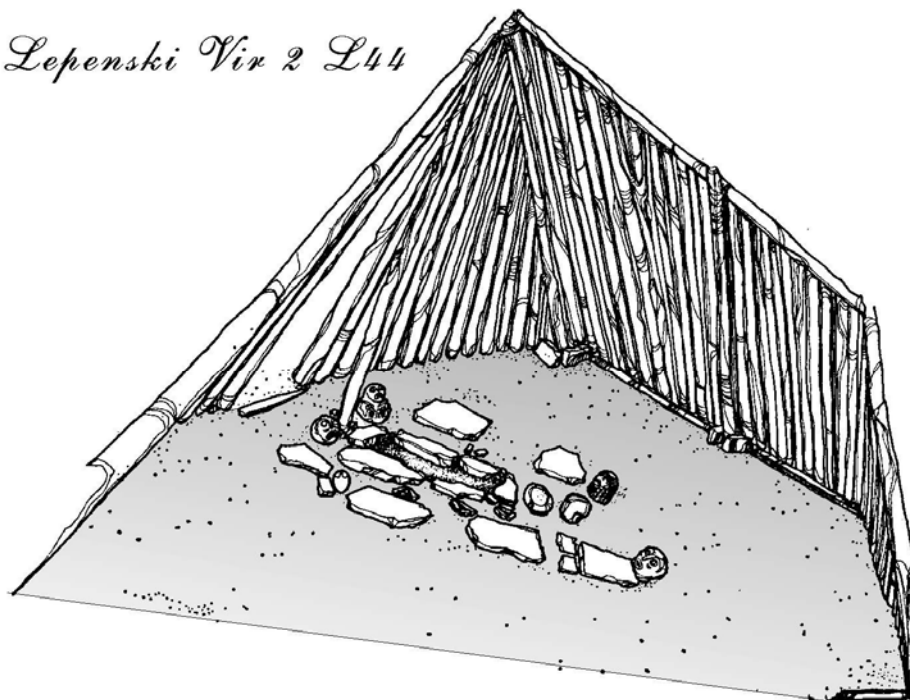

Fig. I.66b. Lepenski Vir II, sanctuarul 44, reconstituire dup\ Srejovi

Vatra în mezolitic este unul dintre principalele elemente de cult. La Lepenski Vir, Padina în mai toate nivelurile vatra era redat\ sub forma figurii umane (Fig. I.40-50), ea domina construc]ia. În jurul ei sunt amenajate statuile în sanctuare, de o parte sau de alta a ei. Cele mai generale semnifica]ii sunt legate de sexualitatea focului sau de fecunditate.

Fig. I.67-68. Lepenski Vir, sanctuarul sub stânc\, L28, niv. Ib-Ic, dup\ Srejovi

Vatra reprezintă semnificația Marii Mame, cea care mistuie focul (camera de ardere # pântecele) [i d\ c\ldur\, între]ine, generează [i perpetuează] via. Sexualitatea este sugerată de locul de introducere al lemnului pe post de picioare, pe m\sur\ ce sunt mistuite, se împing spre foc, spre pântec, printre „picioare”, ceea ce este o sugerare a actului sexual.

Sculpturile (Fig. I.36-38; 60)

Descoperirea unui număr foarte mare de sculpturi, grupate în cea mai mare parte în sanctuare arată o apariție [i o dezvoltare local\, care atinge maximum evoluției în etapele Lepenski Vir Ic (Fig. I.36-38; 60). Ele se mențin pe toată durata culturii Lepenski Vir. Acestea au primit nume ca *Adam, Mama, Danubius* [i. a. (Srejović 1969; 1981; 1971, 4 [i urm.).

Fig. I.69. Lepenski Vir, dup\ Srejović

Fig. I.70. „Adam”, L28 niv. Ic, dup\ Srejović

Fig. I.71. Lepenski Vir, dup\ Srejović

Sculpturile reprezintă două teme, cea a divinității umane [i alta a divinității apelor, a divinității – pe[te, dar mai ales unirea dintre ele. Chiar dacă reprezintă figuri umane toate au trăsăturile pe[te] redată prin gur\, ochi solzi, icre (Fig. I.36-38, 60, 62-64 [i. a.; Srejović 1969, 93 – 131; 1981 [i bibl.). De altfel, N. Vlassa a legat descoperirile de la Gura Baciului de cele de la Lepenski Vir (Vlassa 1972a; 1972b; 1976; Lazarovici Gh., Maxim 1995) [i din alte civilizații (Trogmayer 1972, 71). De fapt este vorba de redarea cultului capului de piatr\, capul elementul de baz\ al simjurilor (lumina, mirosul, gustul, auzul, vorbirea).

Rănitul cultic. O alt\ tem\ caracteristic\ pentru via]a spiritual\ a comunită]ilor mezolitice este rănitul cultic. Acesta reflect\ o practic\ a comunită]ilor neolitice (Lazarovici Gh. 2002), care s-ar fi putut na[te [i în mezolitic sau în neoliticul preceramic când erau culese [i zdrobite gr\un]ele. Desigur răni]a servea [i la zdrobitul mineralelor pentru

obținerea vopselelor pentru tatuaj. Despre semnificațiile cultice ale râșnitului din cultura Lepenski Vir există un studiu interesant datorat Nenei Valović–Lijamić (1982).

Mormintele

Mormintele de la Lepenski Vir sunt cu deosebite semnificații legate de ridicarea casei sau a lăcașului sfânt, vatra, altarul sau sanctuarul. Începând din orizontul LV Ib, în L 61 sunt resturi umane în poziție neanatomică (Srejović 1969, fig. 71). În LV Id, în locuința centrală (L40), sunt morminte de copil, iar un craniu este sub podea (Srejović 1969, fig. 65), toate stau pe niște lespezi mari (**Fig. 1.72a**). Un alt mormânt este în L 65 (Srejović 1969, fig. 67). Un schelet fără cap este în L XXXVI. Mormintele mezolitice sunt în poziție întinsă, spre deosebire de cele neolitice care sunt chircite (Srejović 1969, fig. 73).

Fără a intra în prea multe detalii, dezbatute pe larg de D. Srejović (1969, 93 și urm.), observăm că pe sculpturi, altare, râșnițe sunt unele simboluri și semne care dovedesc un înalt nivel și grad de abstractizare.

a

Fig. 1.72. Lepenski Vir, morminte mezolitice, după Srejović

Toate acestea presupun existența unei mitologii mezolitice influențate în mod cert de cele din estul Mediteranei, Anatolia și Orientul Apropiat. Saltul în civilizație pe care îl fac comunitățile neolitice în Orient și sudul Europei centrale nu este unul simplu, el se bazează pe experiențe de milenii, pe căutări dintre cele mai variate. Realizările din perioada neoliticului aceramic din Anatolia au influențat comunitățile din sud-estul Europei din toate punctele de vedere (opinii noi privind podurile din roci calcaroase și legăturile cu Levantul și Anatolia: Borj et alii 2006). Realizarea unor locuințe (Fig. 1.47) în care numărul de aur (Morariu 1990) sau corpul uman reprezintă unitate de măsură sau echilibru (Fig. 1.48), indică comunități conduse de înțelepți, comunități organizate, cu reguli privind distribuția socială a spațiului.